

244

ՄԻՈՆ

Մ. ՅԱԿՈԲԵԱՆՅԱՆԻ ԿԱՆՈՑ ԶԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه ، دینیة ، ادبیة ، ثقافیة ، اللغة والبیان .
"SION" an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կոնդակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն

Երես
273

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

— Պարծանքի նշանը	ՀԱՅՐԻԿ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՍԼԱՆՆԱՆ	277
— Խաչը եւ անոր պարծանքը	ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ	279

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

— ... Յաւերժապէս նոր	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	283
— Կը նայիմ կեանքին	Գ. ՀԱՐՏԱՐ	284
— Բարբառ մայրենի	ՍԱՐՄԷՆ	285

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Անանիա հակաբողոք կաթողիկոս	ՀԱՅԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ	286

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Կրօնք եւ գիտութիւն	Ն. ԵԱՂԼԵԱՆ	289

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

— Պատմութիւն եկեղեցւոյ	Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	294

Երուսաղեմի Պատրիարք Ն. Ամեն. Տ. Եղիշե

Արքեպս. Տրեքերեանի Նիւ Եօրք այցելութիւնը	ՍՈՒՐԷՆ ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ	297

Հաղորդագրութիւն Մայր Աթոռոյ Դիւանէն 303

Հ. Բ. Ը. Միութիւն — Հրաւիրագիր Ընդհանուր ժողովի 303

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

— Եկեղեցականք-Բեմականք	304
— Պատշոնականք	304

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem (Jordan)

— ≡ Ս Ի ՈՒՆ ≡ —

ԼՂ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1964

Հոկտեմբեր

թիւ 10

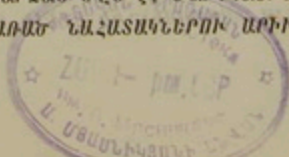
ԱՅՈՒՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻ ՔԻ ՈՂՈՐՄԻՔԵԱՄԲԼ ԱՅ Ե՛ ԿԱՄՈՔԼ ԱԶԳԻՍ.
ԵՂԻՍԿՈՂՈՍԱՊԵՏ Ե՛ ԿԱՌՈՐԽԿՈՍ ԱՄԵԼԱՅՆ ՀԱՅՈՅ.
ԾԱՅՐԱԿՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶՈՒԿԱՆ ՆԱԽԱԵՇՄԱՐ ԱՌՈՈՅ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՇԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱՌՈՐԽԿԵ ԷՃՄԱԾԵՒ

ՔՐԻՍՏՈՍԱՒԱՆԴԻ ՍԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ Ե՛ ԾՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵՇԻ ՏԱՆՆ ԿԵԼԻԿՈՅ Տ. Տ. ԽՈՐԵՆԱՅ ԱՌԱՋՆՈՅ,
ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՅ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅ Տ. ԵՂԻՇԻ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈ-
ՊՈՍԻՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՅ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ Տ. ՇՆՈՐՀՔԱՅ ԱՐԲ-
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՀԱՄՕՐԷՆ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐԴԱ-
ՊԵՏԱՅ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՅ Ե՛ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈՒՍԱՆԱԿԱՆ
ԺՈՂՈՎՈՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ Ե՛ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ Ե՛ ՊԱՇՏՕՆԷԻՅ ՀԱՅԱՍ-
ՏԱՆԵԱՅՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ Ե՛ ՍԻՐԵՑԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ
ՀԱՒԱՏԱՅԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՅ:

«Ի ՄԱՀ ՀԱՄԱՐԵԱԼ ԷԻՆ, Ե՛ Ի ՄԱՀՔ ԻՐԵԱՆՅ՝ ԱՆՇՈՒՇՏ ԿԵԱՆՔ»:

ԵՂԻՇԻ

ՄԵՐ ՀԻՆԱՒՈՐԸ ԱԶԳԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿԵՆԴԱՆԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՄԸՆ Է, ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻ
ՀՈՐԻՉՈՆԻՆ ՎՐԱՅ ԲԱՐՁՐԱՑՈՂ, ՇԱՂԱԽՈՒԱԾ ՈՒ ՄԱՐՄԻՆ ԱՌԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿԵՐՈՒ ԱՐԻՆՈՎ, ԲԱ-

Մեկնեցողներն իր նախնեան ՄԱՅՐ ՀՈՂԻՆ ՎՐԱՅ, իր ՀԱՅՐԵՆԻ ՀԱՐԱՋԱՏ ԿԱԹԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՈՎԱ-
նիին ՆԵՐՔԵԻ, ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԿՈՂՔԻՆ, իր ԵՐՁԱՆԻԿ ԱՊԱԳԱՆ ԿԸ ԿԵՐՏԷ՝ ԱՊԱ-
ՀՈՎՈՒԹԵԱՆ, ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԾԱԽԱՋԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ: ԻՍԿ Ի
ՍՓԻԻԹՍ ԱՇԽԱՐՀԻ ԶՐՈՒԱՅ ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՀԱՅԵՐԸ, ԻՐԵՆՑ ԱԶՔԵՐԸ ՅԱՐԱՅ ԴԷՊՈՎԵՐԱՆՈՒՂ ՈՒ
ՆԱՂԿՈՂ ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ, ԾԱԳԵՑԱՅ ԿԵԱՆՔԻ ՆՈՐ ԱՌԻՆՈՎ ԵՒ ՈԳԵՇՆՁՈՒԱՅ ԱԶՆԻԻ ՀՊԱՐ-
ՏՈՒԹԵԱՄԲ ՈՒ ՎԱՌ ՏԵՍԻԼՔՆԵՐՈՎ ԴԷՊՈ ՀԱՅՈՑ ԱՊԱԳԱՆ, ԿԵՐԱԶԵՆ ՕՐ ՄԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՂ ԱՐԱ-
ՐԱՏԻՆ, ԻՐԵՆՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՑԻ ՔՈՅՐԵՐՈՒՆ ՈՒ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒՆ ՄՕՏ, ԻՐԵՆՑ ՏՔՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԸ
ԸՆԴԱՅ ԲԵՐԵԼՈՒ ԱՄԵՆԱՅ ՀԱՅՈՑ ՄԱՅՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ:

ՀԱՅՈՑ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ՊՍԱԿՈՒԱՅ Է ԾԱՂԹՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐՔԻՆՈՎ ՈՒ ՆՈՐ
ԿԵԱՆՔԻ ԼՈՒՍԱԲԱՑՈՎ ԵՒ ՎԵՐԱՅՆԱՅ Է ՄԵՐ ՀԻՆԱՌՈՒՐՑ ԵՐԿԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ, ԻՐԵԻ ԲԱԶԳԱՅԻՆ
ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ԶԱՒԱԿՆԵՐԸ, ՈՐ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻԻԹՍ ԱՇԽԱՐՀԻ, ԱՅՍՕՐ, ՄԵՆ Ե-
ՂԵՌԷՆ ԾԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԾԵՏՈՑ, ԵՐԿԻՒՂԱՅՈՒԹԵԱՄԲ ԿԸ ԽՈՆԱՐՀԻՆ ԲԻՐԱՒՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԱՆ-
ԵԱՅՏ ԴԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌՋԵԻ ՈՒ ԿԱՂՈՔԵՆ ԱՆՈՆՑ ԱՆՄԱՀ ՀՈԳԻՆԵՐՈՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ Ե-
ՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ: ԵՒ ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳԵՆ ԻՐԵՆՑ ՈՒԽՏԷ՝ ՍՈՒՐԲ ՊԱՀԷԼՈՒ ԱՆՈՆՑ ՆՈՒՐԱԿԱՆ
ԾԻՇԱՏԱԿԸ ՈՒ ՄԵՆԱՌՈՒ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԱՆՈՆՑ ԼՈՅՍ ՀԱՒԱՏՔԻՆ, ԱՆՈՆՑ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ՈԳԻՆ, ՀԱՅՈՑ
ԱԶԳԸ ՄԷԿՏԵՂՈՒԱՅ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԱՄԲՈՂՋ ԵՐԿԻՐԸ ՓՐԿՈՒԱՅ ՏԵՍԵԼՈՒ ԱՆՈՆՑ ՊԱՅՄԱՌ ԵՐԱԶԻ:

«ՊԱՆԵՍՏՔ ԴՈՒՔ ԸՆԴ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԶԵՐ, ՆՈՐՈԳԵՑԷՔ ԱՊԱ ԶՅԻՇԱՏԱԿՍ ՆԱԽՆԵԱՅ»
(ԱԼԻՇԱՆ):

ԱՅՍՕՐ, ԲՈՂՈՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ, ՈՒՐ ՈՐ ԱՂ ԴՏՆՈՒՆ ԱՆՈՆՔ, ԱՂՈՔԻՒ ՕՐ Է ՆԱԵԻ ՄԵՐ
ԺԵՂՈՎՈՐԴԻ ԽԱՂԱՂ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՈՒ ԲԱՐՕՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ՄԵՐ ՆՈՐԱԿԵՐՏ ՀԱՅՐԵՆԻ ԵՐԿԻՐ
ԱՆՍԱՍԱԿՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ԱՊՐՈՂ ՈՒ ՇԵՁՈՂ ԵՒ ԼՈՅՍԻ ՄԷՋ ԱՃՈՂ ՄԱՅՐ ՀԱՅԱՍ-
ՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ:

ՄԵՐ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԸ ՄԵՌԱՆ ԱՊՐԵԼՈՒ ՅՈՅՍՈՎ ԵՒ ՀԱՅ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՎԵՐԱՅՆՈՒՆԴԻ ՏԵՍԻԼ-
ՔՈՎ:

ԱՅՍՕՐ, ԲՈՂՈՐԻՍ ՀԱՄԱՐ ԱՂՈՔԻՒ ՕՐ Է ՆԱԵԻ ՀԱՄԱՅՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԺՈ-
ՂՈՎՈՐԴՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒ ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ՈՐՊԷՍԶԻ ԱՅԼԵԻՍ ԵՐԲԵՔ ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՐԵՍԻՆ ՈՁ
ՄԷԿ ՏԵՂ ԱՐԻՆ ԶՀՈՍԻ, ԵՒ ՄԱՐԴԻԿ ՍՈՒՐ ԶՔԱՇԵՆ ԻՐԵՆՑ ՆՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ: ԹՈՂ ԽԱՂԱՂՈՒ-
ԹԻՒՆ ԸԼԼԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲՈՂՈՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ԲՈՂՈՐ ՄԱՐԴՈՑ ՄՐՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ: ԹՈՂ
«ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՃՏՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՀԱՅԻՆ, ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՐՈՒ-
ՐԵՍԻՆ» (ՍԱՂՄ. 27 14):

ՄԵՆՔ, ՀԱՅՐԱՊԵՏ ԱՄԵՆԱՅ ՀԱՅՈՑ, ՄԵՐ ԱԶԳԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԵՆ ՈՂԲԵՐԴՈՒԹԵԱՆ ԾԻՍ-
ՆԱՄԵԱՅ ՏԱՐԵԼԻՑԻ ՍԵՄԻՆ, ԱՅՍՈՒ ՄԵՐ ԿՈՆԴԱԿԱԻ, ԿԱԹԱՋԱԴՐԵՆՔ ՈՒ ԿԸ ՀՐԱՀԱՆԳԵՆՔ՝

Ա. ՈՐ ԾԱԽԱՋԻԿԱՅ 1965 ՏԱՐԻՆ ՀՈՁԱԿՈՒԻ ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻՆ
ՀԱՄԱՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՈՒԳԻ ԵՒ ԱՂՈՔԻՒ ՏԱՐԻ:

Բ. ՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ԲՈՂՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՆԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ
ՅԱՏՈՒԿ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳՏԵԱՆ ՊԱՇՏՈՆԵՐ, ԱՂՈՔԷԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ԲԻՐԱՒՈՐ
ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ՀՈԳԻՈՑ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԼՈՒՍԱՌՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ:

Գ. ՈՐ ԲՈՂՈՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, Ս. ՍԵՂԱՆԻ ՄԸ ԱՌՋԵԻ, ԶԵՏԵՂՈՒՆ ՄՇՏԱՎԱՌ
ԿԱՆԹԵՂՆԵՐ, ՆՈՒՐՈՒԱՅ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ ԾԻՇԱՏԱԿԻՆ: Ս. ԷԶՄԻԱՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ
ՄՇՏԱՎԱՌ ԿԱՆԹԵՂ ՄԸ ՊԻՏԻ ԶԵՏԵՂՈՒԻ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ
ՍԵՂԱՆԻ ՎԵՐԵԻ, ՈՒՐ ԵՒ ԱՅՍՈՒՀԵՏԵԻ ՊԻՏԻ ՄԱՏՈՒՑՈՒԻ ԾԱՏՈՒԿ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԱՄԷՆ ՏԱՐԻ
ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ:

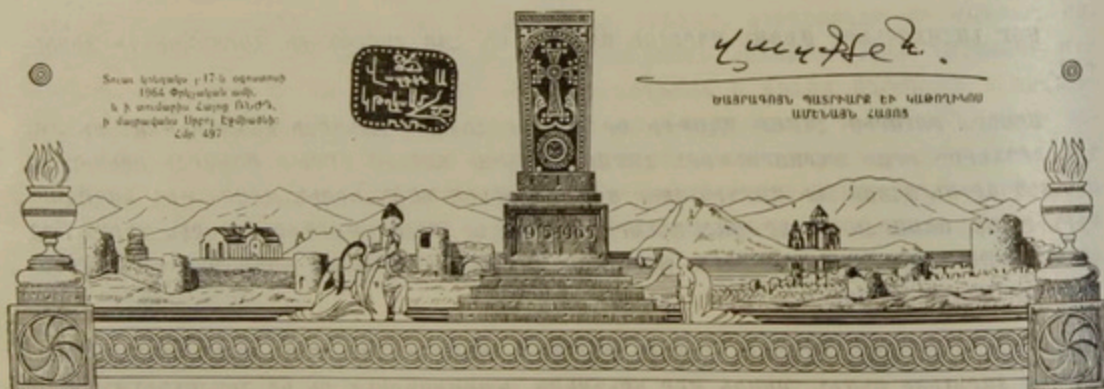
Գ. ՈՐ ԲՈՂՈՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ, ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑ-
 ԻՈՅ ՀՈՎԱՆԻՒՆ ՆԵՐՔԵՒ, ԱՆՈՍՏՐ, ԲՈՂՈՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԵՐԱՇԽ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒ-
 ԲԵԱՄԲ, ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՆ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՇԻ ԵՒ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍԱՌՈՐ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐ, ԴԱ-
 ՍԱՊՈՍԻԹԻՒՆՆԵՐ, ԳՐԱԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԵՐ, ՀԱՅ ԵՒ ԱՅԼԱԶԳԻ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ
 ՀԱՄԱՐ, ՆՈՒՐՈՒԱՄ ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵԹՆԻՆ:

Ե. ՈՐ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ԱԶԳԱՅԻՆ-ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ-
 ՆԵՐԸ, ՊԱՄԻԱԿԵՐՊՈՒՆ-ԳՐԱԿԱՆ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ ԻՐԵՆՑ
 ՍԵՊՈՒՀ ՊԱՐՏԲԸ ՀԱՄԱՐԵՆ ԽՕՄՔՈՎ ՈՒ ԳՈՐԾՈՎ ՈՂԵԿՈՉԵԼՈՒ ՆՈՒՐԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ՄԵՐ ԵՂԵԹՆԻ
 ՏԱՐՆԵՐՈՒՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՅԱՄ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ, ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ-ՀԱ-
 ՍԱՐԱԿԱՆ ՄԵՐԱՆՈՒՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐՈՒՆ, ՀՐԱՊԱՐԱԿԵԼՈՎ ՀԱՅ ԵՒ ԱՅԼԱԶԳԻ ՀԵՂՆԱԿՆԵՐՈՒ ՊԱՏ-
 ՄԿԱՆ ՎԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ՎԱՐԲԱԹՈՒՂԹԵՐԸ, ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ՅՈՒՇԵՐԸ ԵՒ ԳՐԱ-
 ԿԱՆ-ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ:

ԲՈՂ ԲԱՐԵԳՈՒԹՆ ԱՍՏՈՒԱՄ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՓԱԹՔԻ ՄԷՋ ՀԱՆԴԻՍՏ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՊԱՐ-
 ԴԵՒԻ ՄԵՐ ԱԶԳԻ ՆԱՀԱՏԱԿ ԶԱՒԱԿՆԵՐՈՒ ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ԱՆՄԵՂ ՀՈԳԻՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԻՐ ՊԱՀԱՊԱՆ ԱՋԸ
 ՏԱՐԱԽԵԱԼ ՊԱՀԻ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՎՐԱՅ, ՈՐՊԵՍԶԻ ԱՆՈՆՑ ԿԵԱՆՔԻ ԱՐԵՒԸ ՄԻՇՏ
 ՊԱՑԵԱՐ ՇՈՂԱՅ, ՈՐՊԵՍԶԻ ԱՆՈՆՔ ՅԱՒԵՐԺ ԱՊՐԻՆ ՈՒ ԱՃԻՆ, ԵՒ ՄԻՇՏ ԲԱՐՁՐԱՆԱՆ, ԱՇԽԱՐՀԻՆ
 ԸՆԴԱՅԱՐԵՐԱՄ ԻՐԵՆՑ ԱՐԴԱՐ ՎԱՍՏԱԿՈՎ:

ԲՈՂ ԱՊՐԻ ՅԱՒԻՏ ՀԱՅ ԱԶԳԸ ՀԱՄԱՅՆ, ՈՐՊԵՍԶԻ ՇԱՏՆԱՅ ԼՈՅՍԸ ԱՇԽԱՐՀԻ:

«ԵՐԱՆԻՒ ՍԳԱՒՈՐԱՅ, ԶԻ ՆՈՔԱ ՄԽԻԹԱՐԵՍՅԻՆ: ԵՐԱՆԻՒ ՈՐ ՔԱՂՅԵԱԼ ԵՒ ԾԱՐԱՒԻ ԻՅԵՆ ԱՐ-
 ԳԱՐՈՒԹԵԱՆ, ԶԻ ՆՈՔԱ ՅԱԳԵՍՅԻՆ» (ՄԱՏԹ. Ե 4, 6):

ԳՐԹՆԱԿԱՆ

ՊԱՐԾԱՆՔԻ ՆՇԱՆԸ^(*)

«Այլ ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհի ի խաչ ելեալ է, և ես՝ աշխարհի»:

(ԳԱՂՏ. Զ. 14)

Կեանքը ապրելու քրիստոնէական կերպ մը կայ այս աշխարհի մէջ, այսինքն, կեանքը արժեւորելու հոգեկան իրականութեան և ճշմարտութեան լոյսով: Սակայն, աշխարհի որդիները զանազան տեսակէտներէ կը դիտեն կեանքը և անոր բարոյական ու հոգեկան արժէքին հարեւանցիօրէն կ'անդրադառնան, եղծելով իրենց զէմբերուն վրայ Աստուծոյ պատկերին կնիքը և ուրանալով միեւնոյն ժամանակ այն բոլոր շնորհները, քանքարները, զորս պարզեւուած է իրենց Արարչին կողմէ ոչ միայն Իր նմանութիւնը բերելու իրենց վրայ այլեւ զիմեւ: Ուստի կատարելութիւն: Ոմանց համար այս աշխարհը հաճոյքի, զուարճութեան և անօգուտ ժամանցներու պարարտ հող մըն է ուր, ամէն օր և ամէն վայրկեան, կեանքի ու անոր նորոյթներու յարափոփոխ հաճոյքներով կրնան բժրոշխնել ամէն ինչ և այսպէս ապրած ըլլալ կը կարծեն կեանքը բովանդակապէս: Ուրիշներ՝ ապաւինած իրենց մարմնական զեղեցկութեան և նիւթական հարստութեան, կը վստահեն վայրապար իրենց կեանքի ոսկի օրերը, կորսնցնելով իրենց մարմնի ու հոգիին զեղեցկութեան հրապոյրն ու շնորհը՝ դիւերաջան և դիւերազնաց տքնութիւններով աննպատակ հաճոյքներու զոհելով ամէն ինչ, զեղեց-

կութիւն, առողջութիւն և նիւթական անբաւ կարելիութիւններ, որոնք, եթէ ըստ արժանւոյն ծառայեցուցած ըլլային կեանքի արժէքին ու իմաստին լաւիմաց հասկացողութեան, կրնային օր մը դառնալ՝ բարոյական, իմացական ու մանաւանդ հոգեկան զեղեցկութեան շնորհալի տիպարներ:

Եւ դեռ ուրիշներ՝ կ'ոտնահարեն մարմնական և հոգեկան անկորնչելի արժանիքներ, և կը զրադին միայն միտքի ու գիտութեան տուեալներով և բանաւորական տեսութիւններով մոռնալով հոգեկան, բարոյական ու մարմնական իրենց արժէքները և զուցէ աշխարհն ալ ուր, կ'ապրին, մեկուսացած իրենց եսին սեղմ սահմանին մէջ, միտքն ու գիտութեան հետաքրքրութիւնը իբր աշխարհ ունենալով սոսկ:

Կեանքի այսպիսի հասկացողութիւն ունեցողներուն ի հեճուկա կը զոչէ Պօղոս առաքեալ. «Այլ ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, և ես՝ աշխարհի»:

Բայց ինչո՞ւ:

Որովհետեւ խաչափայտը, մահուան այդ անարդ զործիքը, սարսափի ու սոսկումի զեւրանը՝ փոխակերպուած էր, փառքի, պատուի, պարծանքի ու պաշտանքի յաղթող նշանի:

Որովհետեւ անոր վրայ բեւեռուած էր առաջին մարդուն մեղքը և մահը յաղթահարուած, որովհետեւ ան դարձած էր «զէն ու ապաւին»ը հաւատացեալ քրիստոնէի՝ թշնամիին զէմ, որովհետեւ «կեանքեր կառուցող» քառաթեւն էր ան, որովհետեւ խաղաղութեան, արութեան, սրբութեան և սիրոյ խորհրդանիշ դարձած էր «հակառակութիւնը, թշնամութիւնն ու ատելութիւնը ի միջոյ դառնալ»ու, փրկագործութեան խորհուրդը քրիստոնէական վարդապետութեան իրաւ և ճշմարիտ հասկացողութեամբ իրադրուելու համար ազդերու և ժողովուրդներու մէջ:

Պիղատոսներ՝ երկչոտ ու երկդիմի որոշումներու առջեւ վարանումի պիտի չմատնուէին «ըստ միտս հաճեցնել ամբոխ»ը, քահանայապետներ՝ իրենց դիրքին ու համաձայնեցնելու կորուստէն պիտի չսարսափէին այլեւս, զանոնք պահելու համար «արդարը

(*) Քարոզ՝ խօսուած խաչվերացի տօնին առթիւ (27 Սեպտ. 1964), Ս. Յակովբեանց Մայր Տաճարին մէջ և ձայնասփռուած Յորդանանի Հաշիմական ռատիօկայանէն:

խաչը հանելու, «նդովեալ ամբոխ»ը որ կը տնանի վայրադուլեամբը նախնական կիրքերու բնազդով, կատաղութեան մոլուցքին հարկին ներքեւ պիտի չդառնայ, որովհետեւ, խաչը բոցածածանջ պիտի փողփողէր եւ պիտի տարածէր իր լուսաւոր ճառագայթները ճամարութեան, սիրոյ եւ փրկարարութեան խորհուրդին մարդոց սիրտերուն մէջ եւ երկրի վրայ, եւ աշխարհի չորս ծաղերուն լոյսի ու ճամարութեան ծառերի ողկեր եւ ժողովուրդներ պիտի դային փրկիչութեամբ խաչին զօրութեամբ ու փառքի, պարծանքի, պատուի ու պաշտանքի խորհրդանիշ եղող խաչը համբուրելու եւ երկրպագելու:

Խաչը ապաւէնն է քրիստոնէութեան եւ խաչով պիտի յաղթահարուէին անոր թշնամիները եւ քրիստոնեայ թագաւորներ եւ իշխանապետներ, զօրավարներ եւ զօրականներ, ազնուականներ եւ ազատորեալներ, զեղծուին ու շինականը, հայրապետներ ու վարդապետներ, իրենց կուրծքին ու լանջքերուն եւ թաղերուն վրայ պարծանքով ու պատուով պիտի կրէին դայն ու մահուան զինով պիտի պաշտպանէին դայն եւ անհուպ պիտի մնար ան պիղծ ձեռքերէ ու լեզուներէ: Ու խաչի պարծանքի ու պաշտանքի այս իրաւ եւ ճամարիտ լոճոնումը չէ՞ր որ կ'առաջնորդէր քրիստոնեաները, նախնի դարերուն, այրումի ու խոչտապումի, զեւանքի ու տանջանքներու անմարդկային անազորոյն այրումներուն, եւ անոնք, խաղաղ խղճով ու դուարթազին ժպիտով կը դիմաւորէին բոլոր շարշարանքները, հոգեկան աննուաճ եւ անյողող պարծանքով ու խաչի բոցանշոյլ ճառագայթին յառած իրենց աչքերը՝ քրիստոնէական անվախ խոստովանութեամբ կ'ընդունէին մահը, սուրբերու լուսապսակը իրենց ճակատին:

Ու մի՞թէ փառքի ու պարծանքի այդ սուրը նշանը չէր որ պիտի անխթէր Հերակլ կայրը, հայրապետի ՄԺԺ Գնունիի զօրավարութեամբ հզօր բանակով մը գրոհ տալու պարսիկներու վրայ ու շարաշար պարտութեան մատնելով պարսիկ թագաւորը պիտի հարկադրէր կնքելու հաշտութեան դաշինքը, պաշտան դնելով վերադարձնել դերուած Ս. Խաչը, եւ առնելով դայն առօք փառք պիտի բերէր Կոստանդնուպոլիս, իր

Սայրաքաղաքը, ու անկէ ալ պիտի բերէր՝ հանդիսիւ եւ պերճաշուք՝ զետեղելու դայն իր բուն սրբարանին, Գողգոթայի վրայ, երուսաղէմ: Ու այդ օրէն կը սկսի Խաչի բացի տօնակատարութիւնը՝ Հայոց բնաշխարհի եւ հայ տիրութիւն մէջ, պերճաշուք եւ մեծահանդէս, որովհետեւ աշխարհի կուրծքին վերջ, հայ աշխարհի բազմազան եւ բազմաբուրեան ծաղիկներով կը զարդարուէր խաչը անդաստաններու մէջ: Բայց զազափարապաշտ հայ ժողովուրդը՝ առաջին օրէն իսկ, երբ խաչը փրկագործութեան իր ճառագայթները տարածեց Հայ Հայրենիքի վերեւ, ազգովին դարձաւ անոր պաշտանքին, եւ այդ օրէն, իր փառքի ու յաղթանակի, արիւնի ու աւերի, գերութեան ու բռնագաղթերու, ի հեճուկս իր զէմ գործադրուած անմարդկային վայրադուլեանց, մութ ու կածանաւոր իր ճամբաներուն վերեւ, իրը Սիւն Հրեղէն, առաջնորդուեցաւ անոր լոյսովը եւ հաւատքով, միշտ իր շրթներուն ունենալով իրր յաղթերը եւ ալելու «Խաչ քն եղիցի մեզ ապաւէն», «Փառք սուրբ խաչիդ» եւ «Զօրութիւն սուրբ խաչի քն պահեսցէ զմեզ» եւ իրր դրօշ եւ ապաւէն անխար Յոյսի բարձր բռնած է սփոփարար այդ նշանը Սուրբ: Ու անոր «չունչին ու շնորհ»ին քառաթեւ ճաճանչին ներքեւ սիրով ու գործովով թաղուած է հայութիւնը:

Իրաւունք ունէր Խաչի քարոզութեան ախոյեան եւ հեթանոսաց առաքեալը, «ու նայնացած իր մտաւորպարին առջեւ» իր բովանդակ կեանքին ու քարոզութեան առանցքը նկատած էր Խաչը, ու աշխարհն ու աշխարհային բոլոր վայելքներն ու հաճոյքները «ի խաչ ելեալ» էին իրեն համար երբ կ'ըսէր. «Այլ ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, եւ ես՝ աշխարհի»: Ու ասիկա պէտք է լայն ամէն իրաւ քրիստոնէի երդն ու ալելուն իրր իր կեանքին զերապոյն խաչալը, բարոյական, հոգեկան եւ իմացական ամբողջական նուիրում, քրիստոնէական սիրոյ ու ճամարութեան եւ բարոյական ու հոգեկան կատարելութեան ուղին:

Խաչվերացի այս տօնին կը կատարուի յիշատակը Ս. Աթոռոյս եւ ազգիս զոյգ բարերար եղբայրներուն, Գրիգոր եւ Կարապետ

ԽԱՋԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՐԾԱՆՔԸ

«Այլ ինձ քան լիցի պարծել, բայց
միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի»

(ԳԱՂՏ. Զ. 14):

Խաչ կը նշանակէ տառապանք, դժուարութիւն, վիշտ, ցաւ և անկեղծ զոհանք իրականութիւններ: Մարդկային կեանքը օրօրօցէն մինչև զերիզման տառապանքներու երկար շղթայ մըն է: Չկայ մարդ մը որ զուրկ ըլլայ վիշտերէ ու ցաւերէ, մէկը՝ տեսակ մը, միւսը՝ տարբեր տեսակ զոհանքութիւններու հանդիպած չըլլայ: Մեր Տէրը բաւ. «Աւետարանի մէջ նեղութիւններ պիտի ունենա՞մ, բայց քաջասիրտ եղեմ, ես աւետարանի յաղթեցի» (Յովհ. Ժ. 33): Ամէն մարդու կեանքի ներքինութիւնները կամ խաչը նայնը չեն, բայց այս աշխարհի վրայ իւրաքանչիւր սք ունի իրեն յատուկ խաչ մը, զոր պէտք է կրէ ոչ թէ մէկ՝ հապա տմէն օր:

Խաչը ընդհանրապէս երեք տեսակ է: Խաչ մը՝ որ մարդկային կեանքի հանգամանքներէն կը ծնի: Խաչ մը՝ որ մեր անհատականութեան և մեր գործած սխալներուն արդիւնքն է: Ի վերջոյ խաչ մըն ալ կայ որ ուրիշներու բարեխառնութեան համար տեղի ունեցած կամաւոր զոհողութեան:

Մեղքոնաններու, սրտք, իրենց բովանդակ հարստութիւնը նուիրեցին ազգին ու Ս. Եկեղեցիին, էջմիածնի, Ս. Աթոռոյս, Անթիլիասի և Պոլսոյ Պատրիարքութեան և Հ. Բ. Ը. Միութեան, զպրեզիանքերու և վարժարաններու մէջ, ազգային, կրօնական և դիտական դաստիարակութեան լոյս ջամբելու հայ մատաղ սերունդներուն: Կ'օրհնենք այսօր անոնց յիշատակը ու կը մաղթենք՝ իրը երախտաւորեալներ այդ պատուական բարեբարներուն որ Տէրը Իր երեսի լոյսերուն և արքայութեան կայքերուն արժանի ընէ անոնց հոգիները:

ՀԱՅՐԻԿ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

թիւններուն և ծառայութեանց պատճառաւ յառաջ կու գայ:

Խաչ մը որ կեանքի պայմաններէն կը ծնի ընդհանուր է, բնութեան մէջ, ամենաբնական, ոչ թէ միայն մարդկային կեանքի՝ այլ կենդանական ու բուսական աշխարհի մէջ ևս: Բնութեան մէջ ուր որ կեանք կայ, տառապանքը հոն անխառն փելի է:

Վարդի թուի մը մինչև որ զեղատեսիլ ու բուրբալմուշտ վարդ մը հասցնէ սրբան տառապանքներու մէջէն կ'անցնի: Ամառը արեւու կիզիչ ճառագայթներուն դէմ, ձմեռը սաստկացունչ հովերուն դէմ պէտք է պայքարի. միւս կողմէ իր կեանքին սպառնացող ճգնաժամներու ու սրգերուն մահացաւ հարուածներէն ալ ազատ մնալու համար պէտք է որ տակուսութիւն ցոյց տայ: Եթէ կրցաւ յարմարի միջավայրին և յաղթող հանդիսանալ պայքարին մէջ՝ կը պահէ իր գոյութիւնը և կը հասնի իր նպատակին, որ է բուրբալմուշտ ու զեղատեսիլ վարդ մը հասցնելով անոյշ ու հաճելի մթնոլորտ մը սրբոյժել իր շուրջը:

Կենդանական աշխարհի մէջ տկար կենդանի մը իրմէ մեծ ու զօրաւոր կենդանիի մը յարձակումներուն ենթակայ ըլլալու վտանգին տակ է միշտ: Թռչուն մը իր գոյութեան իրաւունքը արգարացնելու համար պէտք է որ տառապանքներու դէմ կուրծք տայ, իրմէ մեծ թռչուններու յարձակումներէն ինքզինք պաշտպանէ: Հետեաբար ապահով չէ կենդանիի մը կեանքը եթէ կ'ազդի այնպիսի մթնոլորտի մը մէջ, ուր իրմէ շատ զօրաւոր կենդանիներ կան: Բացի այս արտաքին յարձակումներէն, կենդանի մը իր օրական ուտելիքը ապահովելու համար ստիպուած է իրմէ տկար կենդանիները սպաննել, որպէսզի պահէ իր գոյութիւնը: Կենդանի մը եթէ կրնայ տոկալ և ինքզինք միջավայրի պայմաններուն յարմարեցնել կ'ազդի, հակառակ պարագային կ'անհետանայ իսպառ:

Մարդկային կեանքի մէջ ալ նոյնն է իրականութիւնը: Մանակը ծնած օրէն կեանքի դժուարութիւններուն հետ դէմ առ դէմ կը գտնէ ինքզինք: Մանկութեան

չբջանին, երիտասարդութեան ասին և չափահասութեան ու ծերութեան տարիներուն կեանքի պայքարներու իրարմէ բոլորովին տարբեր զանազան տեսակներու կը հանդիպի կեանքի այս պայքարը տառապանք, վիշտ, ցու ու դառնութիւններ կը ստեղծէ իր շուրջը: Եթէ կրցու տակալ ու յաղթական դուրս գալ, և իր հանդիպած տառապանքները մէյ մէկ սանդուխ չի նկատուի բարձրանալ կեանքի գեանաքարը միտումներէն ու կիրքերէն՝ կ'արդարացնէ իր ապրած կեանքը և այդպիսով դէպի կոտորակութիւն հսկայ քայլ մը առած կ'ըլլայ:

Երկրորդ տեսակ խաչը մեր անհեռատեսութեան և մեր գործած սխալներուն ու առած անհաշիւ քայլերուն հետեանքն է: Թէ և մարդկային կեանքի մէջ բոլոր տառապանքներ մեր սխալներուն արդիւնքը չեն, բայց ցուեր ու վիշտեր կան որոնք ուղղակի մեր սխալ ապրելակերպին ու գործած մեղքերուն հետեանքն են: Մարդ մը ձմրան եղանակին փոխանակ տաքուկ հագուստներու եթէ բարակ հագուստներով պտտի, արդիւնքը կ'ըլլայ պաղառութիւն. պաղառութիւնը ծանրանալով ուրիշ հիւանդութիւններու տեղի կու տայ, և ենթական կը սկսի տառապիլ, վիշտերու ու ցուերու մէջ կ'անցնէ իր օրերը: Ո՞վ է այս անտեղի ցուերուն պատասխանատուն:

Ծխելու և ոգելից ըմպիլիներ զործածելու մոլի եղած անձի մը բժիշկը կը խրատէ հրաժարիլ ասոնցմէ և ապրիլ թիւադրուած հրահանգներուն համեմատ: Մարդը սակայն չի հնազանդիր բժիշկին ըսածներուն և օր ըստ օրէ կը միւրճուի իր մոլորութիւններուն մէջ, որոնց հետեանքով այլ և այլ ակտերու տէր կը դառնայ ու կը տառապի գիշեր ցերեկ: Ո՞վ է այս տառապանքին պատասխանատուն:

Ուրիշ մարդ մը իր հակառակորդներուն հետ վիճարանած ու կռուած պահուն, բարկութեան նուազի մը մէջ, անոնցմէ մին կը սպաննէ: Կառավարութիւնը զինք կը ձերբակալէ ու բանտ կը նետէ, յետոյ կ'ախաղան կը բարձրացնէ, խոր սուգի մը ենթարկելով իր դաւակ-

ները, ընտանիքն ու բոլոր պարագաները: Ո՞վ է այս դժբախտութեան պատասխանատուն: Ուրիշ մէկը չէ՝ բայց եթէ ենթակային սխալ ապրելակերպը, մեղաւորը կեանքը: Աստուծոյ խօսքը կ'ըսէ. «Իրոշակն մեղաց մահն է» (Հոովմ. 2. 23), Ըստ Սուրբ Օգոստինոսի՝ «պոսիծը ապար վաճօն է անարգար մարդուն»:

Մեղքին վարձքը միշտ այսպէս դժբախտութիւն յառաջ բերած է թէ՛ ֆիզիքայէս և թէ՛ բարոյայէս: Անգլիացի ծօն Միլթըն՝ «Աւեր մեղք կայ հոն է պոսիծը» կ'ըսէ: Պաւտան՝ «Լաւրկային ցուերը մեղքի արդիւնքն է» կը համարէ: Ըստ Սենեկայի, «Յանցաւորի մը կրած մեծագոյն պոսիծը իր բրած զօրեւեկն ասպոյժ զգոնութիւնն է»: Իսկ Քլոյլէյ կ'ըսէ. «Խաչը՝ զոր մեր ձեռքեր կը շինեն, խաչերուն ամենեկն ծանր է»: Պատիժը դառնալ կը շարժի, բայց կու գոյ օր մը չէ օր մը:

Երրորդ տեսակ խաչը յառաջ կու գայ ուրիշներու բարեկաւութեան ի նպաստ մեր ըրած կամուար զոհողութիւններուն իբր արդիւնք: Իրական հայրենասէր մը իր անձէն դուրս ելած, կը նոյնանայ իր հայրենիքին հետ, որով այս վերջինին ցուը՝ իր ցուը, և ուրախութիւնը՝ իր ուրախութիւնը կը դառնայ: Կ'ապրի ոչ թէ իր՝ այլ իր հայրենիքին բարեկաւութեան, պաշտպանութեան, ու զարգացման համար, և եթէ հարկը պահանջէ, յօժար սրտով իր անձը կը զոհէ սրպէսդի հայրենիքը մնայ և ապրի իր ազգը:

Այս տեսակ ապրելակերպը ենթական նորանոր տառապանքներու կ'առաջնորդէ: Բայց դրական հայրենասէրը յօժարութեամբ կը կրէ զանոնք, այն վատահալութեամբ՝ որ իր սիրած հայրենիքին ու ազգին բարձրագոյն օգտին համար են այդ բոլորը: Մեղի ժամանակակից խրիման Հայրիկ և Զօրավար Անդրանիկ այս ոգիով ապրած իրական հայրենասէրներ էին, հայ ժողովուրդին ցուերը իրենց անձնական ցուերը կը համարէին: Այն որ իր ազգին, հայրենիքին, եկեղեցիին և մարդկութեան օգտակար պիտի ըլլայ՝ պէտք է սպառի, համարի, զոհէ ու զոհարեալի: Ուրիշները ապրեցնելու ու բարձրացնելու

համար ասիկա անյեղլի օրէնք մըն է բնութեան մէջ:

Վերսիլիեալ երեք տեսակ խաչերուն առաջին երկուքը ընդհանուր են բոլոր մարդոց համար, բարիներուն ու հարեւուն, անհաւատներուն թէ հաւատացեալներուն հաւատարապէս. սա տարբերութեամբ որ հարը կամ անհաւատը բնութեան, իր բախտին և Աստուծոյ զէմ գանգատելով ու արանջալով կը կրէ այս խաչերուն ստեղծած տառապանքները, մինչ քրիստոնեայ հաւատացեալը յօժարութեամբ ու համբերութեամբ կը տակոյ անոնց նեղութիւններուն:

Չարը և կամ անհաւատը կեանքի աշխարհին մէջ ձախողած ու պարտեալ մըն է, իսկ քրիստոնեայ՝ յաղթական ու գահունակ սրտով ապրող մը: Այն որ իր խաչը զգոհութեամբ կը կրէ աւելի կը ծանրացնէ զայն, և օրին մէկը կ'ընկճուի անոր ներքե, սակայն իր խաչը յօժարութեամբ կրողը օր ըստ օրէ զայն աւելի թեթեւ կը զգայ, սրտով կ'առաջնորդուի ստանալու այն անթառամ պտղը, որ բոլոր դրական քրիստոնեաներուն արդար վարձքն է: Անգլիացի մեծահամբաւ քարոզիչ Չարլզ Սըրըճըն կ'ըսէ. «Ենչպէս կորուստը նոյնպէս խաչը ծանր է կրել, բայց երբ մեր սրտերը ուղիւ բլլան Աստուծոյ հովեպ, լուծը ճիւղալիքէն կը բաղլանայ եւ դիւրին կը դառնայ կրել մեր խաչը»:

Իսկ երրորդ տեսակ խաչի տառապանքներէն զերծ են ընդհանրապէս ամբարիշտները, անձնակեղրոն կեանք ապրող ու հեթանոսական ապրելակերպի հետեւող անհաւատները: Գաղափարական մարդոց յատուկ է այս խաչը: Գաղափարական կեանք ապրողները յօժարութեամբ կը կրեն անոր յառաջ բերած տառապանքները: Այս խաչը կը կրեն մասնաւորաբար նաեւ այն քրիստոնեաները՝ որոնք անձնակեղրոն կեանքէ հրաժարելով, հոգեւոր կեանքի մէջ խորացած, իրենք զիրենք նուիրած են մարդոց բարեւակութեան ու փրկութեան նուիրական աշխատանքին: Առաքեալները և առաջին քրիստոնեաները այս տեսակ հաւատացեալներ էին. այսպէս էր նաեւ հեթանոսաց առաքելը որ վերջը դարձի եկած էր:

Այս երրորդ տեսակ խաչին ստեղծած տառապանքը տառաւածային մաքուր սիրոյ վրայ հիմնուած է: Սէրն է որ ենթակային յօժար սրտով տանիլ կու տայ այս խաչին տառապանքները: Յիսուսի կեանքին ու քարոզութիւններուն մէջ Պողոս առաքելը ամենէն շատ զբաղեցնողը խաչը և անոր ներքին իմաստն էր: Քանզի Յիսուսի խաչին քարոզութիւնը կ'ըսուածներուն համար սրբան յիմարութիւն՝ նոյնքան Աստուծոյ զօրութիւնը եղած էր իրեն համար: Ահա՛ իր բառերը. «Ձի նախ խաչին կ'ըսուէր յիմարութիւն է, այլ փրկելոյս մեղ զօրութիւն Աստուծոյ» (Ա. կորն., Ա. 18):

Սուրբ Պողոս խաչին քարոզութիւնը (ճառը) ուսումնասիրելով տեսաւ թէ Յիսուս ինքն իր համար չապրեցաւ այս աշխարհի վրայ, այլ ցեղին վերելքին և մարդկութեան փրկութեան ի խնդիր: Տեսաւ նաեւ թէ խաչի կամուսը չարչարանքներուն ետեւ Աստուծոյ տառապող սէրը յայտնուեցաւ մարդկութեան: Այդ սէրը ստիպեց որ Յիսուս կամուսորապէս կրէ իր չարչարանքները: Առաքելն ալ, խաչի փրկութեան պատգամները մարդկութեան հաղորդող տառաւածային սիրով տալով հարստած գաղափարական աւետարանիչ մը, ինքզինք նուիրեց խաչեալ Փրկիչը ինքն խաչին քարոզելու սուրբ գործին (Ա. կորն., Ա. 23), հետեւելով Քրիստոսի քայլերուն:

Բայց խաչեալ Յիսուսը քարոզելու համար սրբան զժաւարութիւններու հանդիպեցաւ, սրբան ցաւեր ու տառապանքներ կրեց: Ուրախութեամբ կրեց սակայն այդ բոլոր չարչարանքները, ինչպէս ինք կ'ըսէ. «Այժմ ուրախ եմ ձեզի համար չարանքներու վրայ, ու Քրիստոսի կրած նեղութիւններուն պակասութիւնը իմ մարմնոյ վրայ կը կրեմ» (կորն. Ա. 24):

Այս արտայայտութիւնը ցոյց կու տայ թէ Պողոս առաքելին համար քրիստոնէութիւնը երեք բան էր — անձնաւորացութիւն, հանապազօրեայ խաչ կրել, և Յիսուսի հեռքերուն վրայէն քայլել —, ինչպէս մեր Տէրը պահանջած էր զանոնք՝ ըսելով. «Եթէ մէկը կ'ուզէ իմ ետեւ գալ, բոլոր անձը ուրանայ, եւ ամեն օր իր խաչը վերցնէ, ու իմ ետեւ գալ» (Ղուկ. Թ. 23):

Հեթանոսաց առաքելալը այս երեք պայմանները լիովին լրացուցած բլլալուսն համար էր որ կրցաւ Յիսուսի հաւատարիմ աշակերտ մը բլլալ, և այդպիսով հաղաբաւսը անմահ հոգիներու փրկութեան գործին օգտակար հանգիստանալ:

Պօղոս առաքելալ դարձի գալէն առաջ աշխարհի տեսակէտէն պարծենալիք չառբաներ սնէր, բայց երբ քրիստոնեայ դարձաւ, ինչպէս իր Սօղոս անունը Պօղոս եղաւ, նոյնպէս իր մօլեռանդ հրէս-թիւնը ազատախոհ քրիստոնէական փոխ-ւեցաւ: Անձնակեդրոն Սօղոսը Բրիտոս-տակեդրոն Պօղոս դարձաւ: Իր պարծանքի առաքելան ալ փոխուեցաւ, այլևս աշխարհի վաղանցուկ արժէքներով չէր պարծենար, այլ՝ միայն Յիսուս Բրիտոսսի խաչովը, որով «աթխարհ իրեն համար խաչը ելած էր եւ ինքն ալ՝ աթխարհի» (Գաղա. 2. 14):

Չէր պարծենար այլևս ո՛չ իր գերդաստանին անունովը, ո՛չ իր ստացած բարձր դաստիարակութեամբ, և ո՛չ ալ իր ընկերական աշխատւ գիրքով՝ իրրեւ Հռովմի քաղաքացի: Յետ այնու իր գործն էր իր փրկչին նման աշխարհի բարեխառնութեան համար խաչուիլ, մարդոց մեղքերուն համար չարչարուիլ, և անոնց դարձի դալուն համար Յիսուսի նման զոհել և զոհ-ւիլ: Ինչպէս Յիսուս խաչուած էր աշխարհի մեղքերուն համար, նոյնպէս ինքն ալ իր կարգին պէտք էր որ մարդոց մեղքերուն խաչը կրէր, որպէսզի անոնց փրկութեան միջոցը հանգիստանար: Իր բառերով, «Լսկե ետեւ մեկը գիւրդ յոգնեցե, վստգի ես Տէր Յիսուսի վերի ետեւներ իմ մարմնոյ վրայ կը կրեմ» (Գաղա. Գ. 17): Նոյնպէս, «Բրիտոսսի ետեւ խաչը ելայ, եւ ալ կենդանի եմ ոչ թէ ես, հապա Բրիտոսս կենդանի է իմ մեջ» (Գաղա. Բ. 20):

Պօղոս առաքելալ խաչով կը պարծենար, որովհետեւ Գաղատիայի այդ խաչին վրայ թափուած Յիսուսի անմեղ ու թանկագին արիւնը զինք իր մեղքերէն ազատած էր:

Խաչին վրայ իր թեկերը տարածող փրկչը այլևս իր սրտին մէջ կ'ապրէր, Անոր հետ միացած էր հոգիով և իր ներշնչումները ամէն օր Անկէ կը ստանար: Ալ անկէ տարբեր ուրիշ պարծանքի պէտք չսնէր այս աշխարհի վրայ: Բանդի իրական պարծանքը արդէն գտած էր:

Էմբրսըն կ'ըսէ. «Աթխարհի ունայն պարծանքը կը սպառէ դամբ, կը կործանէ հաւատարիւնը, կը ջլատէ ոյժը, կը յոգնեցնէ միտքը, կը խանգարէ առողջութիւնը եւ ի վերջոյ կը յանգի ոչինչի»: Ըստ Շէյքսպիրի, «Այս կեանքի ունայն պարծանքը յիմարտեան հաւատար է»: Ամերիկացի ճարտասան քարոզիչ՝ Հէնրի Ուօրտ Պիչըր կը յայտարարէ. «Այ մեկ բան ոյնեան կորեւսե է ուրեմն այս աթխարհի փուն պարծանքը»: Իսկ հրէից իմաստունը՝ պարծանքի աշխարհիկ արժէքներուն համար կ'ըսէ. «Եւնայնութիւն ունայնութեանց, աւմնայն ինչ բնութեանց է»: Ահա՛ այս է անցաւոր պարծանքին համար մարդկային կեանքի փորձառութեան վկայութիւնը:

Իրական պարծանքը Բրիտոսսի խաչն է: Այդ խաչին վրայ արտայայտուած առատաձային սէրն է, զոհողութիւնն է, համակրանքն է հանդէպ մարդկութեան: Այս իսկ պատճառաւ ըսուած է իրաւացիօրէն, «Եւ պարծին՝ ի Տէր պարծեսցի» (Ա. Կորն. , Ա. 31):

Յիսուսի խաչին պարծանքը Պօղոս առաքելալը ոչ միայն իր մեղքերէն ազատագրած էր, այլև իրեն տուած էր սրտի լման խաղաղութիւն, մօքի կատարեալ անդորրութիւն և հոգեկան անհուն երջանկութիւն: Աստուածային այս մնայուն շնորհները դրամով չեն գնուիր, այլ խաչեալ փրկչին հետ միանալով և Անոր հետ ապրելով ձեռք կը բերուին: Ո՞վ պէտքը չ'զգար այս մնայուն շնորհները սեննալու:

Գ. Ռ. ՍՈՐԱՅԵԱՆ

Ֆէզնո, Գալիթ.

...ՅԱԻԵՐԺԱՊԷՍ ՆՈՐ

Կ'ըսեն երկնի տակ չըկայ բան մը նոր,
ինչ որ կը տեսնենք նոյնն է ամէն օր.
Նոյն կապոյտ կամար, նոյն ծովն ու սարեր,
Նոյն ամպեր, արեւ, դաշտերն ու ժայռեր:

Ամէն տեղ նոյն է համը, հոտն ու գոյն,
Մարդու հոգին ալ ամէն ատեն նոյն,
Ամէն ինչ ըսուած՝ գրքուած է արդէն.
Ինչ նոր երգ կըրնայ բըխիլ բու սիրտէն:

Ո՛չ, արեւուն տակ հին բան մը չըկայ,
Պուտտայի անսուտ խօսքերը վըկայ.
Վըկայ՝ սա ծիւերն նոր հողէն ծըլած,
Սա ճագուկները նոր քեւեր առած:

Նոր է սա երկնի դէմքը ու ծովուն,
Նոր է շունչը գով փըչող սա հովուն,
Ամէն օր նոր է սա արեւն ալ պերն.
Ո՛չ, հին ոչինչ կայ տիեզերքին մէջ:

Ո՛չ, հին ոչինչ կայ, նոր է երգը իմ,
Նոր է իմ սիրտի խօսքը մըտերիմ.
Դեռ իմ արցունքով ոչ ոք չէր լացած,
Եւ իմ քախիծով մարդ դեռ չէր քախծած:

Դեռ իմ աչքերով ոչ ոք չէր նայած,
Մարդ իմ երազներս դեռ չէր փայփայած.
Ո՛չ, ոչինչ կայ հին, նոր է ամէն բան,
Նոր՝ ամէնօրեայ նոյնիսկ սա նամբան:

Նոր է ամէն ինչ մեր մէջն ու մեր շուրջ,
Նոր՝ աստղերն երկնի, աշխարհ այս յակուրջ.
Նոր՝ ժամ, ժամանակ, դար, տարին և օր,
Մեր շուրջն ամէն ինչ յաւերժապէս նոր:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԸ ՆԱՅԻՄ ԿԵԱՆՔԻՆ

Բ.

Կը նայիմ կեանքին,
Տժգոյն ու sqեղ,
Ոչինչ կայ բարի, ոչինչ կայ հոս նոր.
Կը նայիմ կեանքին,
Պէտ մինչեւ երէկ
Երազ հմայիչ ու կախարդապէղ,
Երբ դեռ կրնայի ես նայիլ անոր
Մանուկի մը ջինջ աչերով անմեղ:

Կը նայիմ կեանքին,
Ըմբոս, զայրագին,
Մարդու մը նման՝
Աւերակին դէմ իր տառապանքի
Կեցած տրտման ու սարսուղագին.
Ա՛լ չեմ կրնար ես սիրել զայն ուժգին,
Սիրովը այն բոքը՝ տարիներու հին,
Երբ աչ ունէի դեռ իր բարիքին:

Կը նայիմ կեանքին,
Որ իմ աչերուն զանձ մըն էր անգին,
Առեղծուած անլոյծ ու խորհրդաւոր,
Փոխուած ա՛յնքան գէշ, փոխուած ա՛յնքան շուտ,
Լաւին, բարիին տեղը կեղծն ու սուտն,
Պատիւ, սրբութիւն, առաքինութիւն,
Եղկելիօրէն արժէքագրուած.
Այս ահասարսուռ ու աննախընթաց
Ողբերգութենէն վերջ համատարած
Պիտի փնտռե՞ն Քեզ մարդերն, ո՛վ Աստուած:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՆ

ՔԱՐԲԱՌ ՄԱՅՐԵՆԻ

Քանի աշխարհում կայ Արարատ Սար,
 Ճակատին՝ Հայոց փառքն արեւատառ,
 Ոչ մի ահեղ ձեռք քեզ չի սասանի,
 Մեր սրտից կերտուած բարբառ Մայրենի:

Քանի կայ հողը մեր հայրենական,
 Կան ծաղկունքը վառ, ժպիտը մանկան,
 Պիտի յորդանաս նման ովկիանի,
 Բիրեղեայ քերթուած՝ բարբառ Մայրենի:

Քանի Արաքսը կ'երթայ դէպի ծով,
 Մերք ծիծաղելով, մերք լուռ քախծելով,
 Պիտի բարկ պահես յոյսն Հայաստանի,
 Մեր արեամբ զօդուած բարբառ Մայրենի:

Քանի աստղերի քարթիչների տակ,
 Կը ծփայ վանայ ծովը կապուտակ,
 Պիտի դողանջես ջերմ ու կենդանի,
 Զօրացած, զտուած բարբառ Մայրենի:

Քանի մեր երգը հնչում է հզօր,
 Եւ հայ մայրերը երգում են օրօր,
 Քո ամենագոր լոյսը չի հատնի,
 Մեր հոգում ջահուած բարբառ Մայրենի:

Քանի՝ Դաւթի պէս կայծակը ձեռքին՝
 Պաշտպան ենք կանգնել Հայոց լեռներին,
 Դուն երբեք, երբեք, երբեք չես մեռնի,
 Յաւերժ հաստատուած բարբառ Մայրենի:

ՍԱՐՄԷՆ

ԲԱՆԵՍՈՒՐԵԱՆՆԵՐ

ԱՆԱՆԻԱ ՀԱՎԱԹՈՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

1201-1211 (1223 թ.)

Սերաստիոյ Ս. Նշան վանքին վանահայր և Սերաստիոյ առաջնորդ Յովնաննէս կաթողիկոս Սերաստացի (+ 1830) գրած է Սերաստիոյ պատմութիւն մը, սկսեալ 11րդ դարէն մինչև 1811: Այս պատմութեան ձեռագիրներէն մէկը կը գտնուի Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց մատենադարանը, թիւ 3246: Ղեւնդ վ. Փիր-դալէմեան այս պատմութենէն ընդարձակ հատուածներ քաղած է, որոնք հրատարակուած են Գիւտ աւագ քահանայ Աղան-հանցի Իլլան Նայց Պատմութեան շարքին Ժ հատորին մէջ (էջ 383-438):

Յովնաննէս Սերաստացի կը գրէ թէ 1186-ին Սերաստիոյ Պատկ կամ Սահակ կաթողիկոսին յաջորդած է Անանիոս⁽¹⁾. «այդ երեւելի և վնասեմ, սիրելի եւ հանդիսաւ մեծամեծաց եւ փոքուն» (էջ 27, և Իլլան Նայց Պատմութեան, Ժ, էջ 387):

Իրականութեան մէջ Յովնաննէս Սերաստացի Անանիոսի մասին սե է յիշատակութիւն չէ գտած Ս. Նշանի զիտանական թուղթերուն կամ իրեն մատչելի ձեռագրական յիշատակարաններուն մէջ: Ինչ որ գրած է անոր մասին, քաղուած է Չամչեանի պատմութենէն, իսկ ինչ որ իր կողմէ աւելցուցած է Չամչեանի վրայ յերիւրածոյ է:

1. — Անանիոս Սերաստիոյ կաթողիկոսաներուն առաջինն է որուն մասին ընդարձակ տեղեկութիւններ հասած են մեզի մ'չ իրրեւ առաջնորդ այլ իրրեւ հակաթոռ կաթողիկոս:

(1) Այս անունը կիրակոս Գանձակեցիի և 1223-ի յիշատակարանին մէջ՝ Անանի, 1261-ի յիշատակարանին մէջ՝ Անանէ, 1263-ի յիշատակարանին մէջ՝ Անանիա, 1211-ի յիշատակարանին և Դաւիթ Բագրիշեցիի (17րդ դար) (Վ. Ա. Հակոբյան, Մանր ժամանակագրութիւններ, 2, էջ 342) մէջ՝ Անանէ:

1193-ին Սիսի մէջ վախճանեցաւ Գրիգոր Դ. Տղայ կաթողիկոսը: Անոր յաջորդութեան թեկնածու էին Պահլաւունի և պիսկապոսներուն երկուսէն՝ Գրիգոր Ապիրատ, չուրջ 70 տարեկան, Տարսնի կաթողիկոս Ներսէս Լամբրոնացի⁽²⁾, 40 տարեկան, որուն համակիր չէր արեւելեան կղերը⁽³⁾, Սիսի արքեպիսկոպոս Յովնաննէս և Սերաստիոյ արքեպիսկոպոս Անանիոս, որ ինքզինք Պատրիարք Գեորգիոս կաթողիկոսին ազգական կը յայտարարէր: Կիլիկիոյ զահակալը Լեւոն՝ կաթողիկոս ընտրել տաւ երիտասարդ Գրիգորեպիսկոպոս մը, որ Գրիգոր Դ. Տղային քննորդին էր և պատմութեան մէջ ծանօթ է Գահակէմ կամ Քարալէմ մակդիրով: Լեւոն այս ընտրութիւնը կատարեց թէ՛ զահագում տալու համար արեւելեան կղերին, որ անոր թեկնածութիւնը կը պաշտպանէր և թէ՛ սրովհետեւ Գրիգոր մերձաւոր ազգական էր Գրիգոր Ապիրատի և Գրիգոր Լամբրոնացիի, որով կը յաւատարեւեմեան կղերն ալ զահագում ըլլալ:

Գրիգոր Քարալէմի մրցակից քաղմութիւ նախանձաւ կաթողիկոսներ զայն զրպարանցին և ստալթեամբ մատնեցին Լեւոնի, որ զայն արդիւրակել տաւ բերդի մը մէջ. սակայն օր մը իր գիտկը գտնուեցաւ բնրդին պարիսպին ստորոտը, մէջքը կտաւ կապած: Ոմանք ըսին թէ զինք մախաղ կաթողիկոսները, որ աչք

(2) «Արմանի էի հայապետութեան եւ պատու (Գրիգորի կաթողիկոսի Տղայ կղերցիւն եւ Ներսիս Լամբրոնացի աշխարհաբանութիւն, թուղթ և նախ: Վնեւորի, 18.9, էջ 213):

(3) Արեւելեան (բուն Հայաստանի) և Արեւմտեան (Կիլիկիոյ և մերձակայ սահմաններուն) հայ կրօնաւորներուն միջև տարակարծութիւն գոյութիւն ունէր Հռոմի և Բիւզանդիոնի եկեղեցիներուն հետ զաւանական միութիւն հաստատելու խնդրին մասին: Լեւոն, որուն նպատակն էր հայկական թագաւորութիւնը վերահաստատել և իր իշխանութիւնը տարածել մինչև Հայաստան, պէտք ունէր թէ՛ եւրոպական Արեւմտեանի և թէ՛ հայկական Արեւելի բարեկամութեան, հոխանաւորութեան և պաշտպանութեան: Երիտասարդ կաթողիկոսը հլու կամակատարը կրնար ըլլալ Լեւոնի, և միանգամայն զահագում տալ թէ՛ Արեւելեաններուն, որոնց թեկնածուն էր, և թէ՛ Արեւմտեաններուն, որոնց ազգական էր (Օրմանեան, Ազգապատմութիւն, էջ 1495-1496):

աւելէին անոր օրհոր ժառանգելու, ինչպէս Յովնանէն, որ յետոյ կաթողիկոս եղաւ, Անանիա՝ որ Սեբաստիոյ մէջ հակաթոռ եղաւ սելջուքեան իշխանութեան տակ, և ուրիշ եպիսկոպոսներ, զոյն պարիպէն քարալէժ ըրած էին (Կիրակոս Գանձակեցի, Երեւան, էջ 148. Վենետիկ, էջ 69-70)⁽⁴⁾։

Սմբատ (13րդ դար) թէև քիչ մը տար-
բեր բայց աւելի մանրամասնօրէն կը
պատմէ այս զէպքերը, միայն Սիսի արք-
եայիսկոպոս Յովնանէսը կը յիշէ իրրե-
Գրիգոր կաթողիկոսին բանտարկութեան և
մահուան պատասխանատուն (Վենետիկ, էջ
205. Մատեւա, էջ 95-96. Փարիզ, էջ 107):

Լեոն Գրիգոր Քարավեժին յաջորդ
անուանեց ձերուսի Գրիգոր Զ. Ապիրատը
Ոհր (1195-1196) թուականին⁽⁵⁾։

1197ին, Տարսնի գումարուեցաւ եկեղեցական ժողով մը Հայաստանեայց և Հռոմի եկեղեցիներուն միութեան առաջարկին մասին որոշում առլու համար։ Այս միութեան փոխարէն Լևոն թագաւոր պիտի հռչակուէր Գերմանիոյ կայսեր և պապին կողմէ։ Միութեան համաձայն գտնուեցան ներկայ կալիսկոպոսներէն միայն տասներկուքը, որոնցմէ յիշուած են Տարսնի կալիսկոպոս Ներսէս Լամբրոնացին, Անտիօքի կալիսկոպոս Յովսէփը, Սիւի կալիսկոպոս Յովհաննէսը և Սեբաստիոյ կալիսկոպոս Անանէն (Կիրակոս Գանձակեցի, Երեւան, էջ 157-158, Վենետիկ, էջ 76)։ (Տարսնի ժողովին մասին տես Օրմանեան, Ազգապալաւ, էջ 1535 և յջրդ.)։

(*) Ըստ Սամսոնի Անեցիի (էջ 143) և Սմբատի (Ղևնետիկ, էջ 205՝ Մոսկուա, էջ 95-96՝ Փարիզ, 106-107) Գրիգոր Բանատարկուած է կոպիտառի բերքը — Դաւանի Բաղիշեցի հետած է Կիրակոս Դանձաճեցիի:

(⁵) Ըստ Ստեփանոս Եպիսկոպոսի Տարեգրութեան (Մանր ժամանակագրություններ, 1, էջ 36) Թրիգոր Ապրիատ ընտրուած է ՈխԴ Թիւին, որ ըստ հեղինակին, կը համապատասխանէ Քրիստոսի 1197 թիւին, մինչ սուրբական հաշուով կը համապատասխանէ 1195ի կամ չարժական տոմարով 1194-1195ի։ Հայոց մէջ գործածուած քրիստոնէական թուականը շատ անգամ երկու տարրի աւելի է քան արեմտեան թուականը։

1199 Յաւնուոր 6ին, Տարսուհի Ս. Ստփրա հկեղեցիին մէջ անդի ունեցաւ Լեւոնի օծումը իբրեւ թագաւոր: Այս մեծաշուք արարողութեան ներկայ եղան բազմաթիւ հպիսկոպոսներ, վարդապետներ, քահանաներ, զինուորականներ և օտար կրօնական և զինուորական պատ-ւիրակութիւններ: Ներկայ հայ հպիսկոպոսներէն, որոնց անունները պահած է Սմբատ (Վենետիկ, էջ 208-210. Մոսկուա, էջ 99-100. Փարիզ, էջ 110), Ալիշան (Սխուան, էջ 470) հրատարակած է 16 հպիսկոպոսի ցանկ մը՝ որուն մէջ էլ է յիշուած Անանիան, որ ստկայն միութեան համամիտ հպիսկոպոսներէն մէկն էր: Օրմանեան դիտել կու տայ թէ Հայաստանէն և սելջուքեան պետութեան սահմաններէն ո՛ր մէկ հպիսկոպոսի ներկայութիւնը յիշուած է այս հանդիսաւոր և աննախընթաց արարողութեան մէջ (6):

Գրիգոր Ապիրատ վախճանեցաւ 1202 ին,
նոյն տարին, Լեւոն հայկականոսական ժո-
ղով գումարեց նոր կաթողիկոսի մը
ընտրութեան համար:

Գրիգոր Վկայասէրէն (1065-1105)
սկսեալ, կաթողիկոսական գահը ըարձրա-
ցած էին եօթը Պահլաւունիներ, որոնց
վերջինն էր Գրիգոր Ապիրատ: Պահլա-
ւունիները կաթողիկոսական իշխանու-
թիւնը գործնականապէս իրենց գերդաս-
տանին մենաշնորհը ըրած էին և ժառան-
գական ընտյթ տուած՝ անոր: Սակայն
Գրիգոր Ապիրատի մահէն հաջ, Պահլա-
ւունի կաթիկոսպոս չէր մնացած: Համա-
ձայն ժառանգական յաջորդութեան ան-
գիր օրէնքին, գոր ոչ ոք խնդրոյ առաք-
կայ ըրած էր մէկ ու կէս դարէ ի վեր,
Սերաստիոյ Անանիոս արքեպիսկոպոսը,

(*) Սրմանեան, Ազգապատմութիւն, էջ 1548: — Յովհաննէս Սեբաստացի, Թագադրութեան նախընթաց դէպքերուն նկարագրութիւնը համառօտելի ետք ջամբանէն (Գ, էջ 164—166), կ'աւելցնէ. եւ ապա ձողովէն Եկսիսպոսոսունն եւ այլք ողջունելա զնորապատկ քաղաքուն դարձան ուրախութեամբ ի տեղիս իւրեանց. եկն եւ արեւախնայոսն Սեբաստիոյ Անանիա ի վանս իւր եւ հովուէր զհոսն տնորեալ իմեան Աստուծոյ (էջ 28, Գրեան Հայոց Պատմութեան, Ժ, էջ 388): Այս տեղեկութիւնը յերկրամոյտ է: Անանիա Լիւնի օծման ներկայ էր եղած:

Պետրոս Գևորգարձ կաթողիկոսին կամ Մոկացի կաթողիկոսներու ազգականի իր հանգամանքով, իր իրաւունքը կը համարէր բարձրանալ կաթողիկոսական աթոռը: Կար սակայն երկրորդ թեկնածու մըն ալ՝ Սիրի Յովհաննէս արքեպիսկոպոսը, որ Անանիայի հետ զարծակցած էր Դրիգոր Գորազէթին դէմ: Յովհաննէս Լամբրոսացիներու առջեւ խնամաւթիւն ունէր Պաշլուաւնիներուն հետ, և, հետեւորար, ինքն ալ իր ժառանգական իրաւունքը կը համարէր կաթողիկոսութիւնը (Օրմանեան, Ազգապատում, էջ 1558), բայց մանաւանդ «զի ընտնի եր քաղաւորին Լեւոնի» (Կիրակոս Գանձակեցի, Երեւան, էջ 149. Վեներիկ, էջ 70) և «սիրելի պալատական» ներուն (Չամչեան, Գ, էջ 175): Ըստ Կիրակոս Գանձակեցիի (անդ), Յովհաննէս «բռնացաւ եւ կալաւ» կաթողիկոսական աթոռը: Ըստ Չամչեանի (անդ), Լեւոն հրամայեց օծել Յովհաննէսը անհամաձայնութեան վերջ տալու համար (1203):

Անանիայի կուսակիցները դժգոհ մնացին այս ընտրութենէն և սկսան քրքրման ընդհիլ թէ ընտրութիւնը եղած էր «քս հանոյս» թագաւորին և ոչ թէ եպիսկոպոսներուն հաւանութեամբ: Անանիա, քաջաւերուած իրեն նպատաւոր այս դժգոհութենէն, հակաթոռ կաթողիկոսութիւն մը հաստատելու ծրագիրը յղացաւ, և համաձայնութեամբ Փոքր Հայքի եպիսկոպոսներուն և վանականներուն, մանաւանդ Սեբաստիոյ և Կեսարիոյ բնակիչներուն, դիմեց Գոնիայի սելջուքեան սուլթան Բուզն ատ-տինի (Բուզն ատ-տին Սուլեյման Բ., 1197-1204 կամ 1205) և «կաշառք»ով (Կիրակոս Գանձակեցի, Երեւան, էջ 149) կամ «քանկազին նուերներ» մատուցանելով (Չամչեան, անդ), յաջողեցաւ իրրեւ «առանձին» կաթողիկոս նստիլ Սեբաստիա 1203 ին⁽⁷⁾: Իր իշխանութիւնը յաջողեցաւ, որովհետեւ Սեբաստիա մեծ յարգ կը վայելէր իրրեւ Արծրունիներու թագաւորանիստ քաղաք և աթոռ Պետրոս Գևորգարձ կաթողիկոսին, որուն գերեզմանն ալ հոն կը գտ-

նուէր: Լեւոն ոչինչ կրցաւ ընել, որովհետեւ կ'ակնածէր Բուզն ատ-տինէն (Չամչեան, անդ):

Յովհաննէս կաթողիկոսին ընտրութենէն քիչ հետք, դժաւթիւն ծագեցաւ Լեւոն թագաւորի և իր միջև, և Լեւոն կաթողիկոս անուանեց Դաւիթ Արքակաղանցին (1203):

Փոքր Հայքի բնակիչները այդ տան աւելի համարձակութիւն ստացան և աւելի հաստատեցին Անանիա կաթողիկոսին իշխանութիւնը, ինչպէս Շիրակի բնակիչները իրենց համար կաթողիկոս ընտրեցին Բարսեւ Անեցին: Այնուհետեւ Անանիա սկսաւ տիրարար շրջիլ իր թեմին մէջ և ընել զանազան կարգադրութիւններ, ընկերակցութեամբ ո՛չ սովորութիւն եպիսկոպոսներու: Այցելեց նաեւ Կեսարիա, որուն ժողովուրդը զինք ընդունեցաւ իրրեւ եպիսկոպոսապետ ազգին: Ամիսի մը չափ Կեսարիա բնակութեան միջոցին, տեղի ունեցաւ Թէոդորոս անուն երիտասարդի մը նահատակութիւնը: Անթող մարշին վրայ լոյս իջած ըլլալով, սուլթանը լուր զրկեց Անանիային փութով թողել մարմինը: Նահատակութիւնը տեղի ունեցաւ 18 Մարտ 1204 ի Երեքշարթի օրը (Չամչեան, Գ, էջ 176-178)⁽⁸⁾: Անանիա վախճանեցաւ 1207 ին⁽⁹⁾ և իր մահով վերջացաւ հակաթոռ կաթողիկոսութիւնը (Չամչեան, Գ, էջ 183):

Այսպէս ներկայացուած են Անանիայի հակաթոռ կաթողիկոսութեան հաստատումը և Անանիայի գործունէութիւնն ու վախճանը Չամչեանի Պատմութեան և մա-

(⁷) Չամչեան, Գ, էջ 176-178: Վկայարանութիւնը պահուած է Վեներիկի ձառնութիւնին մէջ, էջ 94, և հրատարակուած Ազգերեանի Լիակատար վարժ եւ վկայարանութիւնը արքայի ժի. հատորին մէջ, էջ 181-183, ինչպէս նաեւ Յ. Մանանդեանի և Հ. Աճառեանի-Հայոց նոր վկաներուն թէ՛ գիտական և թէ՛ ժողովրդական հրատարակութեանց մէջ:

Չամչեան վկայարանութիւնը կը սկսի «եւ մինչդեռ նա (Անանիա) անդ եր ամսօրեայ ժամանակօք բառերով, որոնք գոյութիւն չունին վկայարանութեան մէջ: Չամչեան Անանիան պարզապէս հայրապետ կը կոչէ, բայց Յովհաննէս Սեբաստացի նոյն տեղը կը գրէ մեծ հայրապետ: Դիտելի է որ Սեբաստիոյ եպիսկոպոս պատմագիրը Անանիայի հերձուածը չէ դատարար տած:

(⁹) Չամչեան, Գ, էջ 183:

(⁷) Կիրակոս Գանձակեցիի բառերով «պարսամբեցաւ» և եղաւ «հակառակարոն»:

սամբ նոյնութեամբ Օրմանեանի Ազգապատկանին մէջ⁽¹⁰⁾։ Յովհաննէս Սերաստացի (էջ 27-29, և Գիւտն Հայոց Պատմութեան, Ժ, էջ 387-390 համառօտեալ) ընդօրինակած է Չամչեանէն, բայց աւելցուցած է հետեւեալ տողերը.

Դարձ արարեալ ի կեսարիայ Անանիա կաթողիկոսն՝ եկն ի Սերաստիա մայրաքաղաքս, և նստաւ ի անդի խրաւմ ի վանս Ս. Նշանի այլ ամս երես, և հոտեալ նմա հրուէր վերին կաշմանն փախեցաւ առ Բրիտտոս և եղաւ մեծաւ պատուով և փառօք ի չիբմի ի հարաւակողմն մենաստանիս արտաքայ պարտպի հեղեցւայն, հուպ ի յարմն առաջի փակեալ դրանն, և պատարի երթեկեաց զամբարան նորին մինչև ցոյցօր ժամանակի։

Ղեանդ վ. Փիրզաւէմեան «ցայսօր ժամանակի» բառերուն քով աւելցուցած է ՍԻՁ (656 = 1207) թաւականը, որ չկայ Երեսնադէմի օրինակին մէջ (էջ 30) և չի համապատասխաներ իրականութեան։ 1207ը Անանիայի մահուան թաւականն է ըստ Չամչեանի։

Երեսնադէմի թ. 3363 ձեռագրին մէջ (էջ 228) ընդօրինակուած է Անանիա կաթողիկոսին հետեւեալ տաղանոցիւրը.

Այս գամբարանիս, եղին զմարմին,
Տուն Անանիա Կարոյիկոս ին
Որ օծեալ նստաւ վեհապետ ողբիս
Ի վերան չակ սք մեմասանիս
Սա էր ողբակոսն Պսոսի մեծին
Պեհադարն կոչեալ մեծ հայրապետին
Ժամանակով վախճան մեծ կեկոց նորին
Թալին վեց հարիւր յիսուն և վեցին

Յովհաննէս Սերաստացիի ձեռագիր պատմութեան այն օրինակին մէջ, զոր տեսած է Ղ. վ. Փիրզաւէմեան, հետեւեալ յաւելուածական տեղեկութիւնը դառնուած պէտք է ըլլայ.

Եւ յետ իբր 618 տմաց, յաւարս տեսուչ Յովհաննէս կաթողիկոսի Սերաստացւոյ, չինեցաւ ի վերայ նորա վաչկուչ չիբմի արդեամբ Բիւլէքճեան պարտն Յովհաննէսի. ՌՄՀԴ, 1825 (Իլուսն Հայոց Պատմութեան, Ժ, էջ 390)։

(10) Արշակ Աւագոյանեան (Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ, էջ 138-139), հետեւած է Օրմանեանի և Յովհաննէս Սերաստացիի, որ սակայն Չամչեանէն ընդօրինակած է։

ԻՄԱՍՏԱՆԻՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԿՐՕՆՔԻ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԸ

ՀԻՄ

Գիտական տեսութիւններ Լեթակայ երգած են ընդհարումներու, ինչպէս կրօնական գրութիւններ զուրկ չեն եղած նոյն այդ կայութենէն։ Հետեւաբար կան ընդհարումներու երեք վիճակներ. — Գիտութիւն և կրօնք, գիտութիւն և գիտութիւն, կրօնք և կրօնք։ Միջափայլը գիտնալու, զայն կառավարելու և յօգուտ իրեն դործածելու միջոցը մարդուն մէջ միշտ գոյութիւն ունեցած է և արտայայտուած՝ դանաղան կերպերով։ Մարդուն և իր միջափայլին յարաբերութիւնը երբ անապահովութեան ու անկայունութեան զգացում յառաջ կը բերէ մարդուն մէջ, ան կը փնտռէ միջոց մը կամ միջոցներ՝ ձերբադատուելու համար անխորժ այդ վիճակէն։ Կեանքին ու տիեզերքին փոփոխութեան Լեթակայ ըլլալը կը կաղմէ այս երկուքը վարող անփոփոխ միակ սկզբունքը. սակայն դոյ Եղով կարգը խախտող որեւէ փոփոխութիւն անպնկալ և անբաղձալի անհանդարտութեան զգացումի մը պատ-

Այս յիշատակագրութենէն կը հետեւի թէ Յովհաննէս Սերաստացիի օրով Անանիայի գերեզմանին վրայ տապանաքար չկար, և, հաւանականաբար, ըստ աւանդութեան, գերեզման մը ցոյց կը տրուէր իբրեւ Անանիա կաթողիկոսինը, անոր մահէն շուրջ 600 տարի ետք։

Տապանաքարին վրայ արձանագրուած թաւականը քաղուած է Չամչեանէն։

Տապանաքարը հրատարակած է նաև Գ. Սրաւոնձեանց (Փոքոս Աղբաւ, Ա, էջ 179), ուր 6րդ և 7րդ տաղերուն «մեծ» բառին տեղ կայ «սուրբ»։

Փարիզ

ՀԱՅԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

(Մանցեալը յաջորդիւ)

ճառ կ'ըլլայ: Մարդ կ'ուզէ գիտնալ չըջապատը և վստահ ըլլալ անոր օրէնքներուն՝ որդէսդի կարենայ այսպիսով ապահովութեան զոյգացում մը վայելել:

Կրօնքի և գիտութեան ընդհարումը անհրաժեշտաբար ընդհարումն է մարդուն ներաշխարհին՝ երբ դէմ յանդիման կու գայ կեանքի և տիեզերքի մասին հակասական տեսութիւններու բացատրութիւններուն և եղբակացութիւններուն, որոնցմէ մէկը կամ միւսը ընդունելով իրը ճշմարիտ՝ զոհացուցած պիտի ըլլայ իր հետաքրքրութիւնը, և ապահոված՝ մարդուն և իր չըջապատին միջև նուազագոյն պրկում և չիտթութիւն ունեցող յարաբերութիւն մը:

Կրօնքի և գիտութեան դարաւոր ու տափախին շարունակուող բախումին կրնանք նայիլ իրր փաստ՝ թէ ճշմարտութեան ամբողջութիւնը դեռ ևս զաղանիք է մարդուն համար. ամբողջութիւն մը՝ ուր կրօնք և գիտութիւն կարենան հաշտութեամբ ապրիլ:

Հարցեր

Բնական և բարոյական երեւոյթներ տառապանք ու խռովք կը պատճառեն մարդուն: Բնութեան երեւոյթներ (երկրաշարժ, ջրհեղեղ, սով, հիւանդութիւն), և մարդկային — ընկերային երեւոյթներ (պատերազմ, զոյգութիւն, նախանձ) զոյգութիւն ունին: «Չարի Հարցք» կ'ընդգրկէ այսպիսի երեւոյթներու զոյգութեան պատճառներուն քննութիւնը: Անաստուածներու և անհաւատներու համար, կամ անոնց՝ որոնք տիեզերքի ու կեանքի մեքենական բնոյթին կը հաւատան, այս հարցը զոյգութիւն չունի: Անոնք որոնք կը հաւատան Աստուծոյ զոյգութեան, հարց կու տան Յորէն ի վեր. «Ինչո՞ւ չարիք զոյգութիւն ունի: Եթէ Աստուած ամենակարող է, արդար է ու մարդկութիւնը կը սիրէ, ինչո՞ւ բարի մարդիկ ենթակայ կ'ըլլան տառապանքի, թշուառութեան, վիշտի, դառնութեան և անձկութեան: Ինչո՞ւ Աստուած չ'արգիլէր չարիքը»: Այս հետաքրքրութենէն բղխող պատասխաններ անմիջական զոհացում և խաղաղութիւն տուած են մարդկութեան ժամանակի ընթացքին, սակայն «Չարի Հարցք» առեղծուած մը ըլլալու հանդամանքին մէջ է տակաւին: Լուծումներ աւելի կը ծառայեն

չարիքը դիմակալելու, տառապանքը սփռիլու, ցաւը դարձանելու և անձկութիւնը մեղմացնելու, քան՝ այդ երեւոյթներու զոյգութեան պատճառները լոյսի բերելու: Կրօնք և գիտութիւն զոհացուցիչ տեսական լուծում չունին այս հարցին առնչութեամբ, սակայն կան զործնական լուծումներ հաւատքի, կամքի, կրօնական համոզումներու, բժշկութեան և գիտական արուեստարանութեան միջոցներով: Հետեւաբար, տարբեր մակարդակներու վրայ և տարբեր կեցուածքով՝ նոյն արդիւնքին և զործնական լուծման կը հասնին կրօնք և գիտութիւն կարելու հարցի մը կալուածին մէջ:

Գիտութեան քնապաշտ և կրօնքի զերրնապաշտ կեցուածքը, ու այդ տեսակետներու պատճառած ընդհարումը տեսական ուրիշ հարց մըն է: Գիտութիւնը կ'ընդունի բնական օրէնքներ, աշխարհ մը՝ ուր կարելի ըլլայ բացատրել ամէն երեւոյթ և քննութեան ենթարկել զանոնք, կանխագուշակել արդիւնքներ տուեալ որոշ պայմաններու առկայութեամբ. աւելին, աշխարհ մը՝ ուր կարելի ըլլայ պայմաններ ղեկավարելով արդիւնքներ կանխորոշել: Գիտութեան համար միակ կարելի աշխարհը ա'յն է, ուր կարենանք երեւոյթները բացատրող պատճառներ գտնել և տալ: Կրօնքը, միւս կողմէ, կ'ընդունի բնական օրէնքներ վերանցնող զերրնականը: Կ'ընդունի անիմալի և անբացատրելի տարբերու զոյգութիւնը: Օրինակ, հրաշքներ թէ՛ կ'ակնկալին և թէ՛ կ'ընդունուին զերրնականի օրէնքներով: Սակայն քնապաշտներ կը մերժեն հրաշքներու ո'չ միայն զոյգութիւնը՝ այլ նաեւ կարելիութիւնը, որովհետեւ բնական օրէնքներով չեն կրնար բացատրուիլ: Մարդիկ յաճախ աղօթած են անձրեւ ունենալու համար: Ինչպէ՞ս կարելի է այս ընել երբ օդերեւութաբանութեան մասին գիտենք: Նոյն ձևով, ինչպէ՞ս կարելի է հիւանդներու առողջութեան համար աղօթել, երբ մանրէներու զոյգութեան մասին գիտենք: Այսպիսի պարազաններու աղօթել և միաժամանակ ընդունիլ գիտութեան ծանօթութիւնները իմացական պարկեղտութեամբ զժուար է: Սակայն ինչ ալ ըլլայ այս զժուարութեան լուծումը, անհոգօրէն զանց չենք կրնար առնել այս հարցը:

Գիտնականներու հետաքրքրութեան և աշխատանքին առարկայ եղած է տիեզերքի ծագումն ու վախճանը: Նոյն այդ հարցը կրօնքի զլխաւոր մտահոգութիւններէն մին զարձած է: Արդի բնագիտութեան ներադարձութեան օրէնքին համաձայն, տիեզերքի մէջ անօդապարծելի ուժի և օդապարծելի ուժի համեմատութիւնը կը բարձրանայ, հետեւաբար տիեզերքի բարեխառնութիւնը միակերպ միճակի մը պիտի յանդի և օդապարծելի ուժ պիտի չմնայ: Այս միճակին իբր հետեւանք բնագիտական և քիմիական գործողութիւնները պիտի դադրին և նոյնինքն կեանքը պիտի դադրի: Ըստ խորհողներու, եթէ տիեզերքը վերջ մը ունի, սկիզբ մը ունեցած ըլլալու է: Եթէ տիեզերքը սկիզբ մը ունեցած է, անհրաժեշտաբար զերադոյն և սկզբնական շարժիչ ուժ մը, ստեղծող մը գոյութիւն ունի: Աստուծոյ գոյութիւնը փաստող միջնադարեան տիեզերաբանական փաստարկութեան համաձայն, «քանի որ շարժում գոյութիւն ունի, Առաջին Շարժիչ մը պէտք է ընդունիլ»: Այսպէս, կը տեսնենք թէ իբր արդիւնք՝ բնագիտութիւնը կու տայ մեզի ինչ որ աստուածաբանութիւնը ընծայած է: Անշուշտ այս չի նշանակեր թէ երկու բացատրութիւնները նոյն ստորոգելներով կ'որակեն նախաշարժ այդ ուժը:

Տարուինի եղափոխութեան տեսութիւնը եթէ ընդունինք այնպէս ինչպէս որ կայ, առանց քննարկութեան, անհրաժեշտաբար ընդունած կ'ըլլանք կեանքի մեքենական բնոյթ մը. միաժամանակ ընդունած կ'ըլլանք նաեւ թէ կեանքը կարելի է հասկնալ այն ատեն՝ երբ կարենանք բացատրել նոյն այդ կեանքի բնագիտական և քիմիական գործողութիւնները: Գիտնականներ փորձած են կեանք յառաջ բերել տարրալուծարանի փորձանօթներու մէջ, հիմ ունենալով կենդանի աշխարհի բնագիտական և քիմիական գործողութիւններու օրէնքները, և օդապարծելով այդ օրէնքներուն մասին իրենց ունեցած ծանօթութիւնները: Սակայն այդպիսի ըզձանք մը կարելի է եղած գոհացնել, ո՛չ ալ այդպիսի փորձ մը՝ յաջողութեամբ պտակել: Տակաւին զաղտնիք մըն է էութիւնը այն տարրին՝ որ միւս բոլոր համահասարակ տարրերուն բաղադրութեան կեանք

կու տայ, ու զայն կ'օժտէ աճելու, բազմանալու, փոխարկութեան և միջավայրին յարմարելու յատկանիչերով ու յատկութիւններով: Տարուինի յարմարագոյնի բնութեան տեսութիւնը կենդանի աշխարհին մեքենական կարգ մը կը վերադրէ: Արդի ժառանգականութեան օրէնքները չեն պաշտպաներ այս տեսակէտը: Ըստ կարգ մը գիտնականներու, եղափոխութիւնը մեքենական չէ, այլ՝ ստեղծագործ, այսինքն եղափոխութիւնը ծրագրուած է: Ծննդական սկզբնական տարրերու մէջ յառաջ եկած փոփոխութիւններ «տեսակ»ներու միջեւ տարրերութիւններ կը յառաջացնեն, ու այդ փոփոխութիւնները որոշիչ ազդակներ են «տեսակ»ի մը գոյատեւումին: Այս փոփոխութիւնները, ըստ կարգ մը գիտնականներու, ծրագրուած են, հետեւաբար եղափոխութիւնը ծրագրուած է, և այս երեւոյթը կը պահանջէ Ծրագրող մը: Ըստ Թ. Ալուրի-նացիի, «քանի որ իրեր և բաներ ծրագրի գոյութիւնը ցոյց կու տան, պէտք է ընդունիլ ծրագրող իմացականութիւն մը»: Կեանքի գոյութիւնը բացատրող վախճանաբանական տեսակէտին բաժնեկից կ'ըլլան գիտութիւն և կրօնք, տարրեր դարերու պատկանող մտածողներու աշխատանքին իբր հետեւանք:

Բանականութեան և հաւատքի յարաբերութիւնը վերլուծումի ենթակայ եղած է կրօնքի և գիտութեան ընդհարումի պատմութեան մէջ: Տասնմէկերորդ դարու վէճերէն է հաւատքի կամ բանականութեան զերադասութիւնը՝ Աստուծոյ գոյութիւնը ընդունելու իբր միջոց: Ապէլլատի տեսակէտին համաձայն, կասկածը կ'առաջնորդէ հարցումներու և միայն հարցնելով ճշմարիտը կը դառնայ: Բանականութիւնը միջոցն է հասնելու ճշմարիտի հաւատքին: Անբացատրելիին և անիմանալիին զիմաց երբ անօգնական կը զգանք, անհրաժեշտ չէ հաւատքի դիմել և անտեսել բանականութիւնը: Սակայն բանականութիւնն ալ իբր մէկ մասը մարդուն՝ անօգնական է երբեմն. ըստ Այնըլթայնի, «երբ անծանօթի սեմինք, կը դառնուինք Աստուծոյ նախասահմանին առջեւ»:

Երեւոյթներ բացատրել կը նշանակէ նախ հաւատալ այդ երեւոյթներու գոյու-

թեան: Գիտութեան փորձը՝ քննելու և բացատրելու երևոյթներ, կը նախնականորէն գիտութեան հաւատքը այդ երևոյթներու գոյութեան հանդէպ: Մարդիկ գիտական տեսութեանց կը հաւատան առանց անոնցմէ իւրաքանչիւրը կամ որեւէ մէկը անձամբ քննած ըլլալու, ինչպէս կը հաւատան յայտնութեան ճամբով մարդկութեան ընծայուած ճշմարտութեանց: Փորձառութիւններ դոյութիւն ունին տարրեր մակարդակներու վրայ: Զգացական և բարոյական փորձառութիւններ այնքան իրական են, որքան իմացական փորձառութիւններ: Հաւատքի ճամբով բնորոշուած ճշմարտութիւններ այնքան իրական են, որքան բանականութեան ճամբով բնորոշուած իրողութիւններ: Գիտական հարցերու պարագային Աստուածաշունչէն մէջբերումներ կատարելու խնդրին առնչութեամբ Թուսքանիի Մեծ Դքսուհին ուղղուած նամակի մը մէջ կայիլէ՝ կը գրէ. «Բնութիւնը անողոքելի է և անփոփոխ: ան ո՛չ մէկ պարագայի օրինազանց կը գտնուի իրեն պարտադրուած օրէնքներու հանդէպ, և դորձելու իր խրթին պատճառներուն ու մեթոտներուն մարդոց կողմէ անհասկնալի մնալը ո՛չ մէկ տարրերութիւն կ'ընէ իրեն համար: Այդ իսկ պատճառաւ, այնպէս կը թուի թէ ոչինչ Ֆիդիքական, որ մեր առջեւ կը գրուի զգացողութեան-փորձառութեան կողմէ, կամ որ կը փաստուի անհրաժեշտ ցուցարկութիւններով, պէտք է դատաստանի բերուի՝ վկայ ունենալով Աստուածաշնչական մէջբերուած պարբերութիւններ, որոնք կրնան տարրեր նշանակութիւն ունենալ իրենց բառերուն ետին»:

ԿՐՕՆԻԹԻ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՐԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գիտութիւնը մարդկային յառաջդիմութեան և ճշմարտութեան ի խնդիր փնտռութիւն է: Սակայն գիտութիւնը կը սպառնայ մարդկութեան, որովհետեւ գիտական ծանօթութեանց մարմինը առանց ոգիի կիրարկել կը փորձեն մարդիկ: Ինչպէս քսուած է. «Կը փորձենք գիտութեան դիակը դնել»: Գիտութիւնը չէ որ կ'որոշէ ընկերութեան մը արժէքները, թէեւ կ'ազդուի այդ արժէքներէն և կ'ազդէ անոնց վրայ: Գիտու-

թիւնը չի կրնար որոշել թէ իր ջանքերուն արդիւնք՝ հիւլէական ուժի սկզբունքները ինչպէ՞ս պիտի գործածուին: Գիտութիւնը, թէեւ օգտակար՝ բերքերու յաւելման, չի կրնար որոշել թէ երկրագունդի կարգ մը մասերու առատ բերքին մնացորդը ինչպէ՞ս պիտի գործածուի, երբ ուրիշ մասերու մէջ խիտ բնակչութեան և տեղական բերքերուն համեմատութիւնը մարդկային ողորմելի վիճակ մը յոռաջ կը բերէ: Գիտութիւնը գէշներ կրնայ հնարել, սակայն մարդկային կեանքի նուիրականութեան հանդէպ դրական կեցուածք չի կրնար պարտադրել: Գիտութիւնը հաղորդակցութեան միջոցները կրնայ զարգացնել, սակայն մեքենավարներու և օդանւորդներու վարուելակերպը չի կրնար որոշել: Գիտութիւնը կրնայ մեքենաներ հնարել մարդկային արագութիւնն ու ճշգրտութիւնը դերապանցող, սակայն անոնց հետեւանք եղող անդորձութեան երևոյթով չի մտահոգուիր: Գիտութեան յառաջդիմութեամբ մարդկութեան տրուած միջոցներու գործածութեան ձևեր կը պատկանի գիտութեանէ դուրս կալուածի մը՝ արժէքներու, հաւատքի, համոզումներու կալուածին: Բարոյականի զաղափարը, լաւ-գէշի, ճիշդ-սխալի, չար-բարիի յղացքները վարուելակերպի չափանիշեր կը պարունակեն, կրօնական և հոգեկան արժէքներու տարրեր: Մարդկային կարողութիւններու, մարդկային բանականութեան, իմաստութեան, երեւակայութեան, հաւատքի ու մտատեսութեան միջոցաւ ներկայիս դոյութիւն ունեցող ճշմարտութիւններու, հնարքներու, դիտերու, տեսութեանց, սկզբունքներու գործածութեան ընդմիջ ու մեթոտը կրօնական և հոգեկան արժէքներու կնիքը կը կրեն:

Գիտութեան յառաջդիմութիւնը չի նուազեցնէր կրօնքի անհրաժեշտութիւնը՝ իբր աղբիւր մարդկային արժէքներու, թէեւ կը պահանջէ բարեխըրմ այդ անհրաժեշտութեան արտայայտութեան մէջ: Գիտութիւնը կ'ըսէ թէ ինչ կ'ըլլայ, կրօնքը՝ թէ ինչ պարտի՝ ըլլալ. այսինքն, կրօնքը կ'արժեւորէ պատահար մը, մինչ գիտութիւնը կը նշմարէ, կ'որակէ և կը բացատրէ զայն: Միւս կողմէ կրօնքներու դոյութիւնը, մարդկութեան զբաղման կեցուածքը կրօնա-

կան համոզումներու հանդէպ չեն կրնար կասեցնել զիտութեան յառաջդիմութիւնը երկրագունդէն անդին՝ միջոցին քննութեան ի խնդիր տարուած աշխատանքներուն մէջ, ինչպէս որ չեն կրնար կասեցնել նոյն այդ զիտութեան՝ երկրագունդի վրայ մարդկային անձնականութեան ու մտքի բնոյթին և պաշտօնի ու գործելակերպի ծալքերուն թափանցելու փորձերը:

Եթէ մարդուն համար կարելի է դտնել և զիտնալ վերջնական ու գերադոյն ճշմարտութիւնը, ապա միայն կրօնքի և զիտութեան համադործակցութեամբ այդ կարելիութիւնը կ'իրագործուի: Մարդկութիւնը չի կրնար զադրիլ փնտռելէ և չի կրնար զադրիլ արժեւորելէ անցեալէն հրամցուած կրօնական և զիտական ճշմարտութիւններ: Սակայն թէ՛ կրօնքի և թէ՛ զիտութեան փնտռուածքը կ'անցնի մարդկային ընկերութիւնը, մէկ կողմէ հասնելով անկենդան աշխարհին և տիեզերքին, միւս կողմէ՝ ձգտելով գերբնականին: Արդի կենանքին մէջ, ուր զիտութիւնը կը թուի տիրապետել, կրօնքի անհրաժեշտութիւնը, մանաւանդ արժէքներու և մարդկային (անհատական և հաւաքական) փոխ-յարաբերութիւններու կալուածին մէջ, հրամայական է:

Ինչպէս Թրանսիս Պէյքըն ըսած է. «Քիչ մը իմաստասիրութիւն մարդկային միտքը կը հակէ դէպի անաստուածութիւն. խորացում մը իմաստասիրութեան մէջ՝ զայն կը տանի կրօնքին»: Նոյնն է պարագան զիտութեան, երբ զիտական ծանօթութիւններ կը զատենք զիտութեան զանգուածէն, և երբ մա՛նաւանդ կ'անջատենք այդ ծանօթութիւնները զիտական ոգիէն ու կ'ընդունինք զիտութեան բեկորները իրր բացարձակ ճշմարտութիւն, կարծեցեալ առարկայական կեցւածքով մը: Գիտութիւնը զոյութիւն ունի մարդկային ընկերութեան պարունակին մէջ. իր զոյութիւնը կ'առնէ մարդկային կարողութիւններէն և կը կիրարկուի մարդկութեան կողմէ՝ մարդկութեան համար: Այդ նոյն մարդկային ընկերութեան բաղկացուցիչ մէկ մասը կը կազմէ կրօնքը իրր դասանութիւն և վարդապետութիւն, իրր հաստք կամ անհատական փորձառութիւն, իրր վարք կամ վարուելակերպ: Հանճարեղ

զիտականներ և կրօնականներ, զիտութեան համատուսանողներ և հասարակ հաւատացեալներ կը բաժնեն հիացումի տ'յն զդացումը, որ կ'արթննայ և կը գրաւէ անոնց միտքն ու հոգին՝ ի տես կեանքի և բնութեան օրէնքներուն մէջ առկայ ներդաշնակութեան: Մարդուն միտքը առաւել կամ նուազ չափով կը զբաղի և կը խռովի՝ երբ հոգին զիմապրաւէ անբացատրելին և անիմանալին: Տարբալուծարանի մը մէջ խխունջի մը քննութիւնը, փոքր այդ մարմնին մէջ զտնուած ծալքերը, զեղձերը, կենսաբնադիտական ու կենսատարբարանական գործողութիւնները և զոյատեւումի ուժը՝ կենսաբանութեան ուսանողին համար կրնան կրօնական փորձառութիւն մը ըլլալ, զիտական փորձառութեան զուգահեռ:

Ապրող ըջիջներու էական բաղկացուցիչներն են սպիտները. զանոնք կազմող տարրերն են բնածուխը, ջրածինը, բորակածինը, թթուածինն ու ծծումբը: Տիեզերքի մէջ զտնուող քիմիական տարրերէն հինգը քով քովի եկած են որոշ համեմատութիւններով: Ուսողութեան հաւանականութեան օրէնքները հիմ ունենալով, զիտութիւնը կ'ըսէ թէ այսպիսի երեւոյթի մը զոյութեան հաւանականութիւնը տասի հարիւրվաթուներորդ կարողութեան դէմ մէկ է, և միլիոնաւոր տարիներու կը կարօտի նման համեմատութիւններով այդ տարրերուն իրարու քով դալը և մասնաւոր նախատիպով մը միանալը: Աւելի'ն. կենսապարզեւ սպիտի միացման նախատիպը, հակադրուած միւս բոլոր նախատիպերուն, տասի քառասունութերորդ կարողութեան դէմ մէկ հաւանականութիւն ունի զոյութիւն առնելու: Այս բոլորին զիմաց, մարդ կրնայ մտածել. «Միա՛յն անասճման Միտքը, միա՛յն Աստուած կրնար զիտնալ այս և կեանք տոնգծել»: Կրնայ ըսել. «Ձեմ զիտեր ինչպէ՞ս այս պատահեցաւ»: Կամ՝ «Բնական օրէնքներով տակաւին կրնանք բացատրել»: Առաջին կեցուածքը զոյ եղող երեւոյթներ բացատրելով այդ երեւոյթներու ծագման առնչութեամբ հաւատք մը կ'ընդդրկէ: Երկրորդը՝ թուամոգրթ ուղեղներու ապացոյց է, երբ միտքը անզիտութեան հաւորւած է ու չի փնտռել: Երրորդ կեցուածքը տիեզերքին և կեանքին բացատրելի բնոյթ

կը վերադրէ՝ անտեսելով նոյն այդ բացատրութեան ընթացքին երևան եկած և զայնիք զժառանգութիւններ։ Ժամանակը միայն կրնայ վկան ըլլալ թէ մարդկութիւնը բանականութեամբ պիտի կարենա՞յ զոչնչացուցիչ լուծում մը դնել «ինչո՞ւ կեանք զոյութիւն ունի» հարցումին։

Տակաւին կայ յաւիտենութեան, անմահութեան գաղափարը։ Կրօնական իմաստով, մարդուն հոգին (անհատականը) կ'ապրի մարմնի տարրալուծումէն ետք։ Կեանքի մեքենական բնոյթին հաւատացողներ սրտի վերջին արոյթին մէջ, մարմնին հետ հոգիին ալ մահալուծութիւնը կը տեսնեն։ Սակայն այս խումբին մէջ կան անհատներ, որոնք կը տրտմին որ իրենց հաւատքը այսպիսի կեցւածք մը կը պարտադրէ իրենց։ Ուրիշներ երկերու, սերունդ ապահովելու, բարի կամ չար գործերով նշանաւոր ըլլալու մէջ կը տեսնեն անմահութիւնը։ անշուշտ այլապէս թափ անմահութիւն մըն է այս կրօնական իմաստով։

Ինչ ալ ըլլան տուեալ ժամանակի և միջավայրի մը մէջ մարդուն հաւատքն ու դիտական հմտութիւնը, միակ կարելի կեցւածքը հարցաքննելն է հաւատքը, ո՞չ քան դելու, այլ՝ վերակառուցանելու նպատակով, հարցաքննելն է դիտական հմտութիւններն ու ծանօթութիւնները, ո՞չ տրտմելու և պարզապէս հերքելու, այլ՝ նոր թափով մը ընդլայնելու դիտական հորիզոնը։ Սակայն այդ կեցւածքին անջատելի մէկ մասն է մարդկային զանազան միջոցներով մեր գաղափարները կարելի ներդաշնակութեամբ իրարու քով բերելու փորձը։ Կրօնքին կարելի է մօտենալ դիտական կեցւածքով, և դիտութեան կարելի է մօտենալ կրօնական համոզումներով և հոգեկան արժէքներու չափանիշներով։ Մասնակի ուսումնասիրութիւն և մակերեսային արժեւորում կ'առաջնորդեն չիտթութեան։ Հմտութիւն և զիտութիւն ունենալ այնքան կարեւոր են, որքան այդ հմտութիւնն ու զիտութիւնը կիրարկելու կերպեր որոշելը։ Քնններորդ դարը տակաւին կրնայ վկան ըլլալ կրօնքի և դիտութեան դարաւոր ընդհարումի լուծման, կրօնքի և դիտութեան համագործակցութեան ողին ապահովելով։ (Վերջ)

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԵՒՍԵԲԻՈՍ ԿԵՍԱՐԱՅԻ

Եւսեբիոս Կեսարացիի եկեղեցական Պատմութեան հայերէն թարգմանութիւնը տպուած է Վենետիկ 1877 թուին։ Այդ հրատարակութեան համաձայն նախկին թարգմանութեան Տասներորդ Գլուխի 20-րդ Գլուխը — Խօսք վասն լուսաւորութեան իրաց եկեղեցիաց — կը մնայ թերի։ Պակասող հատուածէն քաղուածայ մաս մը կը դնուի Ս. Աթանոս Թիւ 1 Ճառնախորին մէջ — Հատոր Գ., էջ 146ա-149ա — որ սրտէջ չափով չահեկան ըլլալուն կը ներկայացնենք ստորեւ։

Ով քահանայր Աստուծոյ, որ զգեցեալ էք զհանդերձ փրկութեան և զպսակն երկնաւոր փառացն և զաւանանքն Աստուծոյ և զպատմութեան քահանայութեանն և զհոգին սուրբ և զու սվ զովնստ նոր տաճարի սրբոյ Աստուծոյ, որ պատուեալ է իմաստութեամբ որ յԱստուծոյ, որ արդեամբք և տառելիաւ գործովք և առաքինի բնաբնութեամբք սքանչելի ևս, զի ինքն Աստուած որ ունի զամենայն զոյիկդերս, տառել պատուովք պսակաց զքեզ, զի ի վերայ երկրի շինեսցիս տաճար Աստուծոյ բանին և միածնի նորա, և եկեղեցի նորա սուրբ և փառաւորիչ Աստուծոյ, եթէ ոք կամեսցի կոչել զքեզ Բեսելիէլ նոր ճարտարապետ խորանին Աստուծոյ, կամ Զարարարէլն այն, որ մեծացոյց զփառս վերջին տաճարին քան զոռաջինն։

Այլ զուք ով զուսինք հաւտին Քրիստոսի, բնակութիւն բանից բարեաց և տեղի խրատու զգաստութեան և լուր սիրելի տառուածապաշտութեան։ Եւ որքան այնքակ որ յառաջագոյն ի լսելիս ձեր ընդունէին ի ձեռն աստուածեղէն ընթերցուածոց, զօրհնութիւնս աստուածապատմութեան և զսքանչելիս Տեսն մերոյ և նազնութիւնս որ լաւ մարդկան աւրանա-

թիւնս հանէին, և համարձակի տակ յորժամ խրատիմք. Աստուած տկանջաւք մեքովք լուաք զոր հարքն մեր պատմեցին մեզ, զգործսն զոր գործեցեր յաւուրս նոցա յաւուրսն առաջինսն:

Այլ արդ ոչ եթէ իբրեւ ի լսելոյ և ոչ իբրեւ ի համբաւէ բանից զբաղուին բարձր և զձեռն երկնաւոր բարերար թագաւորին և Աստուծոյն մերոյ ընդունիմք մեք: Բայց արդեամբք սովին աշուք մերովք տեսաք զի ճշմարիտ են, և հաւատամք մեք որ միանգամ յառաջագոյն տուան վասն յիշատակի: Բայց յաւրճութիւնս երկրորդումս յաղթութեան հանցաւք. և իբրեւ ի նմին գործոյ աղաղակեցաւք և ասացաւք. ոչպէս լուաք՝ սոյնպէս և տեսաք ի քաղաք Տեառն Զաւրութեանց և ի քաղաք Աստուծոյ մերոյ:

Բայց որում քաղաքի, եթէ ոչ այսմ որ շինեցաւ նորոգապէս և ընդունելի եղև Աստուծոյ, որ է սոյ եկեղեցի Աստուծոյ, սիւն և հաստատութիւն ճշմարտութեան. վասն այսր զի և այլ միւս ևս բանն Աստուծոյ աւետարանէ. այսպէս և փառաւորութիւնք պատմեցան ի քեզ աւադիկ քաղաքդ Աստուծոյ, այն որ ժողովեաց մեզ, Աստուած բարերարն շնորհաւք միածնի իւրոյ, և ամենեւեան մի մի յայցեանէ որ կոչեցան աւրճեացէ աղաղակեցէ և ասացէ. Ուրախ եղէ ևս այք ասէին ցիս թէ ի տուն Տեառն երթիցաւք մեք. և թէ Տէր սիրեցի զվախելութիւն տան քո և զտեղի յարկի փառաց քոց:

Եւ ոչ թէ միայն առանձինն իւրաքանչիւր ոք ի մէնջ, այլ ամենեւեան յանկարծակի ի մի հոգի և ի մի շունչ պատուեսցուք, փառաւորեսցուք և ասացուք. Մեծ է Տէր և աւրճեալ է յոյժ ի քաղաք Աստուծոյ մերոյ և ի լեռն սուրբ նորա և սքանչելի զի և մեծ իսկ է ճշմարիտ, և մեծ տաճար նորա և բարձր և սքանչելի և զեղեցիկ տեսանելով քան զամենայն որդիս մարդկան(*). զի աղաղակեցէ և ասացէ ցնա մարգարէութիւնն Եսայիա

որ ասէ այսպէս. Ուրախ եղիցի անապատն ծարաւի, ցնծացեն դաշաք, ցնծացէ և ուրախ եղիցի իբրեւ զշուշան և ծաղկեացէ և բերկրեացի անապատն: Զաւրացարուք ձեւք լքեալք, և ծունկք կթոտք հաստատեցարուք. ասացէք ցկարճամիտս սրտիւք, զաւրացարուք և մի երկնչիք, ահաւասիկ Աստուածն ձեր գոյ և առնէ զիրաւունս ձեր. նախ դա և փրկէ զձեզ. քանզի բխեցին ջուրք յանապատի, և գետք հսկեցին յերկիր ծարաւաւ. զի դարձաւ անապատն ի ճահիճս ջուրց, և երկիր ծարաւաւ յաղբերակունս:

Եւ այս բան ասացան մարգարէութեամբ յառաջագոյն և նշանակեցան ի գիրս սուրբս. իսկ դարձն ոչ իբրեւ ի լսելոյ այլ նիւթիմբ արդեամբք կատարեցան ի մեզ: Զի սա իբրեւ զանապատ, և իբրեւ զերկիր ծարաւաւ զգեցաւ ծաղկաւք. և եղև իբրեւ զշուշան, իբրեւ ասացիալ է մարգարէութեանն, և զհանգերձ փխտյութեան արկաւ. և եղաւ պսակ վախելութեան որպէս և ուսաւ ի ձեռանէ Եսայիայ երգեալ բարբառովք աւրճեութեան և զովութեան թագաւորի Աստուծոյ:

Արդ լուիցաւք ի նմանէ յասկն անդ իւրում, ցնծացայց ի Տէր-և-ուրախ եղիցի անձն իմ յԱստուած, զի զեկեղեցիսն զպատմութեան փրկութեան և արկաւ զինե հանգերձ ուրախութեան. իբրեւ զփխտ զգեցոյց փառաւք, և իբրեւ զհարսն՝ զարդու զարդարեաց զիս: Իբրեւ երկիր մի որ բերէ զծաղիկ իւր, և իբրեւ զպարտեզ որ բուսուցանէ զսերմանիս իւր, այսպէս ծագեացէ Տէր զարդարութիւն իւր, և ըզփառս առաջի ամենայն ազգաց հեթանոսաց:

Բայց այսուիկ նա երգեաց: Իսկ թէ որպէս առնէ նմա պատասխանի փխտայն երկնաւոր Յիսուս Քրիստոս, որ է բանն Աստուծոյ. լուր ի նմանէ յասկն իւրում. մի՛ երկնչիք, զի ոչ ամաչեցես. մի՛ կշտամբիր, զի ոչ կորսնաս. քանզի զամաթ մանկութեան քո մոռացիս դու, և նախատինք այրութեան քո ոչ ևս յաշ լիցին քեզ: Քանզի ոչ եթէ իբրեւ զկին մի լքեալ և թողեալ, տարակուսեալ կոչեաց զքեզ Աստուած, և ոչ իբրեւ զկին մի տառեալ ի մանկութեանէ իւրմէ: Ասաց Աստուած փաբ մի ժամանակ թողի զքեզ,

(*) Այստեղ մեր ձեռագիրը չունի երկար հատուած մը, որ տպագրին մէջ կը տեսնուի էջ 725-733: Ասկէ անդին շարունակուող մասին հին ոսկեգրեան թարգմանութիւնը կը պակսի տպագրեալին մէջ:

և բազում սղորմութեամբ գթացաւ ի վերաքա, առէ Տէր Աստուած փրկիչ քա:

Զարթիր, զարթիր, զի արբեր ի ձեռանէ Տեսան զբաժակ բարկութեան նսրա, և արբեր և քամեցեր զբաժակ բարկութեան իմոյ, և ոչ ոք էր որ մխիթարէր յամենայն սրգւացն զոր ծնար դաւ, և ոչ ոք էր որ ունէր զձեռանէ քումէ. ահաւարիկ առի ևս ի ձեռանէ քումէ զբաժակ խառնութեան և զբաժակ բարկութեան իմոյ, այլ մի՛ ևս յաւելցիս ըմպել, և հղից զնա ի ձեռն թշուառացուցացն քաց:

Զարթիր, զարթիր և զգեցիր զաւրութիւն փառաց քաց, թաւթափեա ի հոգոյ աշտի, և արի նիստ, լոյծ դու զլուծ ի պարանոցէ քումմէ, համբարձ գաշս քաշարջ զքեւ, նայեալ և տես, զի ժողովին սրգիք քա և զան առ քեզ: Կենդանի եմ ևս առէ Տէր, զի զամենեւեան զնոսա իրբեւ զալդ զգեցչիր, և զարդարեսչիր իրբեւ զհարսն զարդաւ նսքաւք. քանզի աւերեալ էր երկիր քա և կարծանեալ, արդ նեղեցցին ի բնակութենէ, և փախիցեն ի քէն կարծանիչք քա, և խաւսեցցին յականջս քա սրգիք անդաւաճութեան քա և ասացին. նեղ է մեզ տեղիս զի բնակեցուք. և ասացին ի սրտի քում եթէ ո՞ ծնաւ ինձ զայս ամենայն. զի ևս այրի և ամուլ էի, և ինձ զստա ո՞ սնայց. զի ևս պանդախտ և արգելական էի և սաքա ո՞ւր էին:

Զայս ետաշի յառաջագոյն կանխեաց և մարդարէացաւ. սաքա յառաջագոյն նշանակեալ էին վասն մեր ի գիրս սուրբս, և պիտոյ էր զի զճշմարտութիւն նոցա աշդեամբք ընդալցուք: Այլ զայս ասաց փետայն որ է ինքն բանն Աստուծոյ առ հարսն իւր, որ նա ինքն է եկեղեցի սուրբ, սրպէսզի դարձեալ խորհուրդ մարդարէութեանն սրբոյ արգեամբ ի ձեղ կառարսոցի. զի տապեալ է ի նստա այսպէս. եթէ ահաւարիկ ևս արարից զքարինս քա բիւրեղ և աւղեցից զհիմունս քա պատուական վիժաւք, և շինեցից զպարիսպս քա շափիւղա, և զդրունս քա կանգնեցից ընտիր ընտիր կարկնհոն ակամբք և ամենայն սրգիք քա ծանիցեն զիս. և բաղմասցի խաղաղութիւն սրգւաց քաց և արդարութեամբ շինեսչիր. այսպէս է սա տաճար մեծ այն

որ ընդ ամենայն արարածս ի ներքոյ երկնից Բանն Աստուած, որ է արարիչ ամենայնի, հաստատեաց կացոյց ի վերայ քան զերկինս, և դարձեալ ի վերայ երկրի զնմանութիւն նսրա լուսաւոր արար, զի յամենայն արարածաց և յամենայն մարդկանէ պատուեսցի հայր նսրա և երկրպագեսցի:

Բայց այն աշխարհն որ ի վերայ քան զերկինս է, որ է վերինն Արարողէմ, և Սիոն լեռանն երկնաւոր, և քաղաք սքանչելի Աստուծոյ կենդանայ, զի ի նմայ են բնակիչք բիւրաւոր հրեշտակաց և ժողովք արդարաց, որ զրեալ են յերկինս. զի առաւել և անպատում է աւրհնութեամբ, աւրհնեն զարարիչն իւրեանց և զառաջնսրդն ամենայնի, զի ոք ի մահկանացուացս ոչ կարէ աւրհնել զնա սրպէս արժանն է. քանզի զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ և ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, զայն պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրաց:

Զի արժանի եղաք նմա փայլի ի շատէ հանդերձ կանամբք և մանկալք, փաքունք և մեծամեծք, ի մի հոգի, ի մի շունչ, մի՛ զարդարեսցուք խոստովան լինել և աւրհնել զայն որ եղև պատճառք այսր ամենայն բարեաց ի ձեռն եկեղեցոյ: Այն որ քաւէ զմեզս մեր և զանաւրէնութիւնս ամենեցուն ի ձեռն եկեղեցոյ. այն որ բժշկէ զհիւանդութիւնս մեր ի ձեռն եկեղեցոյ. այն որ պսակէ զմեզ սղորմութեամբ և զթութեամբ իւրով ի ձեռն եկեղեցոյ: Զի ոչ եթէ ըստ մեղաց մերոց արար մեզ և ոչ ըստ անօրէնութեան մերում հասոյց մեզ: Քանզի սրպէս հեռի են արեւելք յարեւմտից, այնպէս հեռի արար ի մէնջ զանաւրէնութիւնս մեր, և սրպէս զթա հայր ի վերայ սրգւաց իւրաց, զթացի Տէր երկիրազծաց իւրաց, սրում փառք յաւիտեանս:

ՀԵՐԱՅ. Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԺ Ն. ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻ ՆԻՒ ԵՈՒՔ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

(28 Օգոստոս — 1 Սեպտեմբեր 1964)

Հարաւային Ամերիկայի թեմին տրուած այցելութենէն վերադարձին, Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը փափաքեցաւ իր համբաւն անցնել Նիւ Եորքէն, յատուկ մտադրութեամբ: Այն է Ս. Թարութեան Տաճարի առաջին կարգի շքանշանով զարդարել կուրծքերը այն պատուաբաժան ազգայիններուն, որոնք իրենց հեղինակութեամբ և հմայքով յաջողութեան առաջնորդած էին Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգութեան հանգանակութիւնը:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր մտադրութիւնը յայտնեց Ամերիկայի թեմին Առաջնորդ Դերը. Տ. Սիւնն Ս. Արքեպօսին, որ ուրախութեամբ ընդունեց Պատրիարք Հօր փափաքին:

Նորին Ամենապատուութիւնը, որ նախապէս եղած կարգադրութեան համաձայն, Նիւ Եորքի ծանօթ. Քէնտրի օգակայանը պիտի ժամանէր Ուրբաթ, Օգոստոս 28, 1964, յետ միջօրէի ժամը 2ին, քան Ամերիկայի Օգակայանին Ընկերութեան գործադուլին պատճառով ժամանեց առաւօտեան տասին, ընկերակցութեամբ Դիւանապետ Հոգեւորդ Տ. Շահէ վրդ. Անճեմանի:

Նոյն օրը կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Առաջնորդ Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ և Թեմական Խորհուրդի, եկեղեցական դատու, պաշտօնէութեան, յարակից մարմիններու ներկայացուցիչներու և կոկիկ թիւով ազգայիններու մասնակցութեամբ՝ Պատրիարք Սրբազանը առաջնորդուեցաւ Լոնկ Այլընտի Սրբոց Նահատակաց եկեղեցին, որ կատարուեցաւ Հրաշափառի արարողութիւնը և Նորին Ամենապատուութիւնը տուաւ իր անդրանիկ պատգամը Ամերիկահայութեան:

Ժամը հինգին, Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, ի պատիւ Նորին Ամենապատուութեան տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն մը՝ Առաջնորդ Սրբազանի և Հրաշափառի արարողութեան մասնակցողներու ներկայութեամբ:

Առաջնորդարանի Դիւանապետ Տիար Սուրէն Մանուկեան, յանուն պաշտօնէութեան, Պատրիարք Սրբազան Հօր գալուստը ողջունեց և Նորին Ամենապատուութեան բարեկամութիւնը խօսք առին՝ Թեմական Խորհուրդի անդամներէն Տ. Գարեգին Թ. վրդ. Գաղանձեան, Տ. Վարդան Քչնյ. Մկրտչեան, Տիարք Թարութեան Թագոսեան և Ուօրա Երամեան, ինչպէս նաև Մայր Տաճարի և Մշակութային կեդրոնի շինութեան տնօրէն Տիար Հայկ Գալուստեան,

Երուսաղէմի Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգութեան կեդրոնական Զանախումբի անդամներէն Զօր. Սարգիս Զարգարեան և Տիար Խորէն Խօլլիկեան, Օթանդակ Միութեան ատենապետ Տիկին Ասողիկ Իգնատիոսեան և Նոյն Միութեան նախկին ատենապետ Տիկին Աղանի Թագոսեան, ինչպէս նաև Պէլյուտիէն հիւրաբար Նիւ Եորք գտնուող Փրոֆ. Բարունակ Թովմասեան: Առաջնորդ Սրբազանի փափաքով՝ Տ. Շահէ վրդ. Անճեման, Հարաւային Ամերիկայի մէջ հայ և պետական իշխանութեանց ու ժողովուրդին կողմէ Պատրիարք Սրբազան Հօր ընծայուած յարգանքի և ընդունելութիւններուն ամփոփ նկարագրականն ըրաւ: Հ. Բ. Լ. Միութեան վարիչ - Տնօրէն Տիար Դերգոր Կիւրակոսեան՝ Պատրիարք Սրբազանի անձին մէջ դրուատեց քանաստեղծն ու բարձր մոտաւորականը, վարչագէտն ու հայրենասէրը: Այնուհետև, Նորին Ամենապատուութիւնը խօսք առնելով՝ ի միջի ալոյց ըսաւ:

«Ես պաշտօնական խօսք չզրկուի ընեմ, պիտի ըսեմ միայն թէ հոս եկած եմ միայն ու միայն իմ ամենախոր և անկեղծ, ինչպէս նաև իմ Միաբանութեան ամենախոր և անկեղծ երախտիքը բերելու այն զապութին, որ ինչպէս բոլոր ազգային ու եկեղեցական կարճերներուն նկատմամբ այնքան իշխանական և առատաձեռն վերաբերում ունեցած է, նոյնը ըրաւ նաև Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգութեան ձեռնարկին համար:

«Վախճարեմ անուշտ Հիւսիսային Ամերիկայի մեր հայ գաղութին, որուն սիրտը, որուն հայրենասիրութիւնը, որուն եկեղեցատիրութիւնը քով քովի եկած՝ ոսկի գետ մը կաղմած են, և որ ամէն տեղ կը հասնի, և որ ամէն տեղ հասնելու կը սահմանէ ինքզինքը: Ես եկած եմ այս ոսկի գետին տուած ոսկիին համար իմ ոսկի շնորհակալութիւններս յայտնելու:»

Երեկոյեան ժամը 8ին, ի պատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր, Թեմական Խորհուրդի կողմէ մեծարանքի ճաշկերոյթ մը տրուեցաւ Նիւ Եորքի Սթաթլըր - Հիլթըն պանդոկին մէջ: Հաւաքակալութիւնը - տարբ. օրուան կարճ ժամանակամիջոցին՝ ճաշկերոյթի Յանձնախումբը՝ ատենապետութեամբ Տիկին Ալիս Գալուստեանի և անոր օգնական Տիկին Զապէլ Քչնյի, ըրած էր լաւագոյն և գոհացուցիչ կարգադրութիւնը, ապահովելով շուրջ 250 կողնականներու մասնակցութիւնը արձակուրդներու այս շրջանին:

Թեմի հոգևորականներէն 22 եկեղեցականներ, Սբբոց Յակոբեանց տօնին ձօնուած «Օրհնեցէք զՏէր» շարականին և «Սիրտ ի սիրտ» վանքի քայլերգի երգեցողութեամբ Պատմութեամբ Սրբազանի չքախումբը առաջնորդեցին իրարք Սրբազանի չքախումբը Գառնիկեանի «Ամերիկեան Մաղթերգ» երգեցողութեամբ և Առաջնորդ Սրբազանի «Ճաշակեցուք» ազօթէն յետոյ սկսաւ ճաշկերոյթը:

Ընդունելութեան արարողագրեալ Արժ. Տ. Լեւոն Գնչ. Առաքելեան, նախարարն ընկելով՝ ընթացք տուաւ գործադրելի յայտագրերին, որուն գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերին յայտնի դաշնադաշար Սր. Լուսի Իշխանեան և ծանօթ երգիչ Տիար Պարգի Լօրեան՝ դաշնակի ընկերակցութեամբ Ռոյ Բէլէկեանի:

Պատրիարք Սրբազանի բարի գալուստի և ողջոյնի խօսք առին Առաջնորդ Սրբազան Հայրը, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ Տիար Ալէք Մանուկեան, Երուսաղէմի Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան կեդրոնական Յանձնարարութեան անդամ Տիար Տիգրան Յ. Պոյաճեան, Թեմական Խորհուրդի ատենապետ Արժ. Տ. Առնակ Գնչ. Գառնիկեան, Յորդանանի Միացեալ Ազգերու պատուիրակ Տքթ. Սատրի, Գաղաթապետ Ռապրիթ Ուսկնէրի ներկայացուցիչը՝ ձան Պրն, Համաշխարհային եկեղեցեաց Խորհուրդի քարտուղար Վեր. Ռէյմօնտ Մաքսուէլ, եկեղեցեաց Ազգային Խորհուրդի Գառնիկեան եկեղեցու ներկայացուցիչ Գերբ. Լորիսթըն Լ. Սքէյֆ և ուրիշներ: Ամենէն ետքը Պատրիարք Սրբազան Հայրը, սեղանապետի հրաւերով, իր գնահատանքը յայտնեց իրեն ընծայուած պատիւին համար, ինչպէս նաև իր շնորհակալութիւնը՝ շնորհակալ լինելով իր շնորհակալութեան համար, որոնք հայու վայել լրջութեամբ ու առատաձեռնութեամբ կատարեցին իրենց պարտքը Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան ձեռնարկին մէջ:

Էն ախօր եկած եմէ, բոա Պատրիարք Սրբազանը, իմ յարգանքին տուրքը բերելու և իմ երախտագիտութիւնս յայտնելու յանուն Սբբոց Յակոբեանց Միարանութեան և այս առիթով ձեր մէջ կարգ մը անձնաւորութիւններու կուրծքը պսակելու Սուրբ Յարութեան առաջին կարգի չքախումբը:

Պատրիարք Սրբազանի ձեռամբ այդ պատուանշանը ընդունեցին Տիարք Հայկ Գալուստեան, Ալէք Մանուկեան, Զօր. Սարգիս Զարգարեան, Եղուարդ Մարտիկեան, Զարկ Գարակէօզեան, Յարութիւն Թադոսեան, Խորէն Խօլիկեան և Տիգրան Յ. Պոյաճեան:

Կիրակի, Օգոստոս 30, Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ Ս. Պատարագ մատոյց Տ. Շանէ վրդ. Աճէմեան և երգեցողութիւնը կատարեց Կոմիտաս Երգչախումբը: Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախագահեց արարողութեան և քարոյին մէջ պերճօրէն խմատաւորեց հոգեկան արժէքները:

Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը բարեհաճեցաւ Ուղարկել Աթորիա պանդոկի իր յարկարած-

ներն մէջ ընդունիլ այցելութիւնը եկեղեցականներու և ազգայիններու, իսկ Երկրաբան, առաջնորդութեամբ Նա. Երթի քաղաքակտարանի ներկայացուցիչն՝ շրջեցաւ Միջազգային Յուցահանդէսի դանազան տաղաւարները, ուր ընդունուեցաւ մեծ պատիւներով:

Երեքշաբթի, Սեպտ. 1, 1964, երեկոյեան ժամը 8:30 ին, Առաջնորդ Սրբազանը, Թեմական Խորհուրդը, պաշտօնէութիւնը, եկեղեցականներ և ազգայիններ հրաժեշտ տուին Նորին Ամենապատուութեան և Տ. Շանէ վրդ. Աճէմեանի, որոնք Փան Ամերիքըն օդանաւով մեկնեցան Փարիզ, հոնկէ անցնելու համար Ս. Էլմիաճին՝ հրաւերովը Ամենայն Հայոց Վեհապառ Հայրապետին:

Ստորեւ կու տանք վերոյիշեալ ճաշկերոյթին խօսուած բարի գալուստի մաղթանքներուն ամփոփումը և Ամենապատու Սրբազան Զօր ողջոյն - պատասխանը:

..

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԹԵՄԻԿԱՆԱՆԻ ՈՒՍՁԵՆՈՐԳ

ԳԵՐԾ. Տ. ՍՈՒՆ. ՍՐԲԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԽՈՐԴԸ

Ամենապատու Սրբազան Եղբայր և սեղանակիցներ,

Նոր ժամանակներու մէջ կ'ապրինք՝ փոխւած են աշխարհի կարգերն ու սովորութիւնները՝ փոխուած են նաև մարդոց գաղափարներն ու աշխարհայեացքները: Կէս դար առաջ, կամ նոյնիսկ քառորդ դար առաջ, ոչ ոք կրնար մտածել թէ Հոսովի Պապը Վատիկանէն դուրս կրնար ելլել, կամ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Հայաստանէն դուրս կրնար ճամբորդել, կամ Երուսաղէմի Պատրիարքը Ամերիկա պիտի կրնար այցելել:

Այսօր, իրականութիւնն են այս բաները: Ամենայն Հայոց Հայրապետը վաղգէն վեհափառ, ութ տարինք առաջ այցելեց Եւրոպա և Միջին Արեւելք, և չորս տարի առաջ այցի եկաւ զոյգ Ամերիկաներ: Անցեալ տարի, Հոկտեմբերին, ուխտի գնաց Ս. Երկիր՝ Երուսաղէմ: Նոյնպէս Հոսովի Պապն Զ. ներկայ Պապ անցեալ Յունուարին ուխտի գնաց Ս. Երկիր, և այսօր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքը այցի եկած է Ամերիկա:

Երուսաղէմ անունը ոչ մէկ ազգի մէջ այնքան սիրելի ու պաշտելի եղած է, որքան հայ ժողովուրդին մէջ: Անիկա իբրեւ լազալ խաղաղութան և լոյսի առիթնաւ է մեր բարեպաշտ հայրերը, որոնք, բրիտանական առաջին դարերէն սկսեալ, ուխտատեղի դարձուցած են Սուրբ Քաղաքը, իբրեւ երկրորդ մեծագոյն սրբավայր ու կեդրոն Հայ եկեղեցւոյ՝ Մայր Աթոռ Ս. Էլմիաճին յետոյ:

Ամբողջ արտաշխարհի մէջ Երուսաղէմի Սուրբ Աթոռը տէր և պաշտպան կանգնած է մեր մեծագոյն հարստութեան, որ օտարներուն

նախանձը կը շարժէ, և քրիստոնեայ երկու եկեղեցիներու — Օրթոտոքս և Կաթոլիկ — հետ համահասարակ իրաւունք կը վայելէ Տիրոջ Տնօրինական սրբավայրերուն մէջ՝ կեդրոն ու նենայտ Տեառնեղբոր առաքելական ու պատմական Աթոռը, Սինոի բարձունքին վրայ։

Եթէ վաղեմի դարերուն, երուսաղէմ միայն ուխտատեղի և Ս. Տեղեաց պաշտպան վանք մըն էր հայութեան համար, այսօր սակայն, Հայ եկեղեցին և ժողովուրդը կ'ակնկալեն Սրբոց Յակոբեանց Աթոռը տեսնել նաև իրեկեղերն ու վառարան հայ կրթութեան և մշակոյթի, որուն ռաւփիրաներն եղան Դուբնան և Գուշակեան պատրիարքները։

Արտասահմանի հայութիւնը իր ակնարկը սեւեռած է այսօր երուսաղէմի փառանգաւորաց վարժարանին և անկէ կ'ակնկալէ ոչ միայն Սուրբ Տեղեաց պահպան գինուորներ, այլ նաև աստուածաբան վարդապետներ, Աւետարանի բարոյիչներ և կուսումնական հոգեւորականներ։

Հայ ժողովուրդը միշտ սիրած ու պաշտած է երուսաղէմը և Հայոց Առաքելական Աթոռը։

Ամերիկայի հայութիւնը, մասնաւորաբար վերջին քառորդ դարու ընթացքին, աւելի քան կէս միլիոն տարի նիւթական ռմանգաւորութիւն բերած է երուսաղէմի Ս. Աթոռին, անոր փառանգաւորաց վարժարանին և Սուրբ Յակոբեան Տաճարի վերանորոգութեան գործին՝ իրեկ տրիտուր այն բարիքին համար, զոր վայելած է՝ ունենալով Սուրբ Քաղաք ուսում ստացած ու պատրաստուած հայ մը հոգեւորական պաշտօնեաներ։

Ամեն Պատրիարք Սրբազան Եղբայր, Ձեզի բարի գալուստ կը մաղթեմ յանուն մեր թեմին։ Դուք կու գաք աստուածակոյս սրբավայրերէն, և մեզի ու մեր հօտին կը բերէք Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռայ Միաբանութեան սէրն ու ողջոյնները։

Մեզմէ շատեր իրենց պատանեկութեան և ուսանողութեան երջանիկ տարիները ապրած են Սրբոց Յակոբեանց Մայրավանքին խնկաբոյր մթնոլորտին մէջ։ Հոն ստացած են իրենց ուսումը և հոն կատարած հոգեւորական իրենց կոչման և Հայ եկեղեցիին ու ազգին ծառայելու ուխտը։

Չբախտաբանք բարի կ'ըլլան, ըսած է Ս. Աթոռայ երջանկայիշատակ պատրիարքներէն Թորգոմ Սրբազան Գուշակեան, մեծահարուստ Հայուն՝ Գալուստ Կիւլպենկեանին, երբ ան զինքը կը զիմաւորէր Փարիզի մէջ։

Ձեր գալուստն ալ թող բարի ըլլայ, Սրբազան Եղբայր, ի Տեառնէ առաքեցաք։

Թող բարութեան Տէրը պայծառ և բարեկարգ պահէ Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռն ու անոր զինուորեալ Միաբանութիւնը, ի փառս Աստուծոյ և ի պատիւ Հայ եկեղեցիին և հայ ժողովուրդին։

Բարի եկաք։

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՏՆԱՐ ԱԼԷՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ԽՕՍԲՐ

Անակնկալ հաճոյք մը եղաւ մեզի համար ներկայ ըլլալ Ամեն Պատրիարք Հօր ի պատիւ սարքուած այս հաշկերոյթին։ Ուրախ ենք որ Սրբազան Հայրը սքանչելի մտածումը ունեցած է Հարաւային Ամերիկայէն՝ երուսաղէմ վերադարձի ճամբուն վրայ հանդիպել Նիւ Եորք, Ժաննաթանալու Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան Յանձնախումբի անդամներուն և անոնց միջոցաւ իր շնորհակալութիւնը յայտնելու Ամերիկահայութեան, իրենց առատածնունդ զոհողութեան համար, որով կարելի եղաւ ի կատար հանելու տարիներէ ի վեր ձրագրուած գործ մը։

Յաւալի է, Սրբազան Հայր, որ միմիայն քանի մը օրեր պիտի կարենաք ըլլալ մեզի հետ։ Վստահ եմ որ բոլոր հայաշատ եկեղեցիները պիտի ուղէին վայելել Ձեր ներկայութիւնը։ Սակայն, ուրախ եմ որ Նիւ Եորքի հայութիւնը, և մեզմէ ոմանք հեռու տեղերէն, այսպէս Ձեզի հետ սեղանակից ըլլալու հաճոյքն ունինք։

Փափաքելի պիտի ըլլար, Սրբազան Հայր, որ Դուք Ժաննաթանայիք այս շրջանի հայութեան ազգային և եկեղեցական կեանքին ու անոր հետ կապուած մեր ձրագրներուն, կարիքներուն և ակնկալութիւններուն։

Վերջին քանի մը տարին, Ամերիկահայութիւնը երուսաղէմի մասին շատ բան լսեց։ Ծնորհիւ Պատրիարք Հօր երկու պատուիրակներուն՝ յանձին Կլարեզ Վրդ. Գաբրիէանի և Շահէ Վրդ. Աճէմեանի, Ամերիկահայութիւնը իտիմն ծանօթացած է երուսաղէմի Միաբանութեան կարիքներուն, և ըստ իր բարի սովորութեան, ըրած է այն ինչ որ կ'ակնկալէր իրմէ։

Կարծես թէ Ամերիկահայն ալ պատեհութեան մը կը սպասէր՝ իր երախտագիտութիւնը յայտնելու երուսաղէմայ Միաբանութեան՝ տարիներու ընթացքին մեզի տրուած օգնութեան և շնորհներուն համար։ Առանց երուսաղէմի օգնութեան՝ Ամերիկահայ եկեղեցական կեանքը տխուր ու ցաւալի կացութեան մը մատնուած պիտի ըլլար։ Ուր որ գառնանք՝ կը հանդիպինք երուսաղէմի Միաբաններէն հոգեւորականի մը։

Ամերիկահայը հպարտ է իր մէջ ունենալով Արեւելեան թեմի Առաջնորդ Սիոն Արքեպիսկոպոս Մանուկեանը, Արեւմտեան թեմի Առաջնորդ Թորգոմ Եպս. Մանուկեանը, Տիրան Արքեպիսկոպոսները և տառնեակ մը ուրիշ վարդապետներ ու քահանաներ, բոլորն ալ երուսաղէմի փառանգաւորաց վարժարանէն շրջանաւարաններ։

Ծնորհակալ ենք, Պատրիարք Սրբազան Հայր, այս բոլորին համար։ Բայց մեր շնորհակալութեան կ'ուզենք աւելցնել մեր ակնկալութիւն-

Զեբը որ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը
 իր կարելիին բնէ զարգացնելու և բնդարձա-
 կելու ծառանգաւորաց Վարժարանը:

Ամբողջ Սփյուռքը կը տառապի եկեղեցականներու և ազգային մշակներու պահասէն։ Ազգապահպանութի գործը կը կապայ՝ կտրուի։ Ղարդացած եկեղեցականներու պահասէն։ Ամերիկայայ շին ու նոր սերունդը իր ազգային կեանքի տեահանացման գլխաւոր ազդակ կը նկատէ շայտատանեայց եկեղեցին, անոր միջոցաւ կը յաւանդարդացնին իւր մշակոյթը և նայնիսկ չայ լեզուն, անոր կողքին կանգնեցնելոյ չայ ազգային դպրոցը։

Մեր այս յոյսերն ու ակնկալութիւնները իրականացնելու համար՝ մեր աշխերը յառած ենք Երուսաղէմի Սրբոց Յարգեանց Միաբանութեան և Զերդ Սրբալնութեան, այն յոյսով և վստահութեամբ թէ Զեր կարելին պիտի ընէք գոհացնելու մեր և համայն հայութեան ակնկալութիւնները:

Բարի եկաք, Սրբազան Հայր, հաղար բարի:

 $1.00140 \pm 0.1151 \cdot 10^{-6} \text{ mol} \cdot \text{mol}^{-1} \cdot \text{s}^{-1} \cdot \text{atm}^{-1}$ $80.5 \pm 0.15 \text{ kJ} \cdot \text{mol}^{-1}$

ԷՐՈՒԹԱՆԳՆԵՐԻ Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆԿ. ՏԱԾԱՐԻ

ՀԱՌՈՑՆԹԵԱՆ ԿԵԳՐՈՆԱԿ ԼՆ. ՅԱՆՉՆԱԽՈՒՄԵՐԻ

Բացառիկ պատիւ և առանձնաշնորհում մըն է ինծի համար, յանուն Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան կեդրոնական Յանձնախումբին և բազում նուիրատուներուն, բարի գալուստ մաղթելու և որդիական յարգանք մատուցանելու Ամեն. Պատրիարք Սրբապաւ Նոր. յայտնելու մեր բոլորին ահլը, նուիրումն ու հաւատարմութիւնը հանգէպ Ս. Երուսաղէմի քաղմադարեան նուիրապետական Աթոռին:

Զեր այս թուուցիկ այցելութիւնը, Պատ-
րիարք Սրբազան Հայր, աննախընթաց իր տե-
սակին մէջ, մեր մէջ կը զօրացնէ հաւատքը
հանդէպ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ յաւերժու-
թեան ու անասանութեան, Զեր անձին մէջ
տեսնելով արժանաւոր յաջորդը առաքելատիպ
պատրիարքներու, որոնք իրենց անսահման
նուիրումով պայծառացուցած են Ս. Երուսա-
ղէմի Պատրիարքական Աթոռը:

Այսպարհի չորս կողմերը ցրուած հաւատացեալ հայուն համար՝ Երուսաղէմը ներշնչումի ազդիւր եղած է միշտ, ոչ միայն իբր խորհրդանիշ քրիստոնէական հաւատքին, այլև իբր լուսաւորութեան կեդրոն։ Արմաշի Գպրեմիանքի անդուստին, Գեորգեան ձմարանի անփառունայն վարդապետէն և Կիրիլեկեան Հայրապետական Աթոռի ողբերգական տարաբնակներէն յետոյ, Սփիւռքի հայոց աշխարհ ուղղուեցան դէպի

Երեսնադեմ, այն յոյսով որ փառանկաւորաց վարժարանն ու Ընծայարանը Սփիւռքի Հայաստանեայց եկեղեցիներն ու համայնքները պիտի օգտեն արժանաւոր հոգեւոր հովիւներով։ Երջանկայիշատակ եղիշէ և Թորգոմ պատ- րիարքներու բծախնդրի առաջնորդութեան և հեղուկութեան ներքի, յաջորդաբար պա- րատուեցան ու ձեռնադրուեցան կղերական- անք, որոնցմէ ոմանք շատ արժանաւոր կեր- պով ծառայեցին ու կը ծառայեն Հայ եկեղեց- ւոյ Սփիւռքի դանազան կեդրոններուն մէջ։

Դժբախտ որ մը, սահայն, Հայ Երուսաղէմի
նեւքին կեանքը խոռովեցաւ: Մաղեցաւ փոթը
րիկ մը, որ կը սպառնար քանդել ու փռացնել
ամէն ինչ որ Երուսաղէմի փառքը կը կազմէր:
Ժառանգաւորաց վարժաբանն ու Բնծայաբանը
ատենի մը համար կորանցուցին իրենց հրա-
պոյրը եւ հայ երիտասարդին՝ Հայաստանեայց
Եկեղեցւոյ հոգեւոր ծառայութեան նուիրուե-
լու փառաքներն ու հակումներն զգալապէս
սկսաբան:

Այսօր, բարեխախտաբար, երջանիկ ենք՝ առանց վարանումի, առանց վերապահությունների յայտարարելու, որ Հայ երեսփոխանները վերստին մտած է իր հարստացու հաւանդական հունին մէջ, ներշնչելով մեզի աշն յոյսը թէ Սփիւռքի հայ համայնքները մօտիկ ապագային պիտի կարենան գոնէ մասամբ գոհացնել իրենց կառնիքները, օգտուելով երեսփոխաններու պարտադրած հունեքէն:

Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան անհրաժեշտութիւնը ինքնին բաւարար պիտի չլլար յոգեւելու և խանդավառելու հայ հասարակութիւնը, եթէ երուսաղէմի գղղղեմանքէն օգտուելու յոյսերը բոլորովին մարած ըլլային: Հայ երուսաղէմը նոր աւիւնով, նոր կենտրոնակութեամբ, նոր խանդավառութեամբ և հաւատաւոր վճռականութեամբ գործի լծուած է այժմ, իր արժանաւոր Պատրիարքի հայրական ինամբ, հոգանձութեան, գուրգուրանքին և առաջնորդութեան ներքին:

Ներքնշուած այս հոգեպարար երեսթիւն,
քաջախերուած ու խորապէս տպաւորուած նո-
րին Ս. Օժութիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետին
խորհուրդներէն ու հրահանգներէն, Ամերիկա-
հայութեան հոծ զանգուածը առատաձեռնօրէն
ու ջերմեռանդ հաւատքով պատասխանեց Ձեր
կոչին: Հոգեղծայլ էր մասնաւորապէս պատան-
խանը մի քանի նպատարնիւղ մամիկներու-
որոնք, իրենց ստացած նպատէն խնայելով,
իրենց մասնակցութիւնը բերին Ս. Յարութեան
Տահարի նորոգութեան գործին:

Գիտելին անոնք, գիտելին բոլորը, որ հայ ժողովուրդը, հակառակ իր վնասը թիւին, յայ ներու և լատիններու համահասարկ բառունք վայելած էր ու կը վայելէր Ա. Յարութեանը Տահարին մէջ, իր բազում մասունքներով, սրբալայերով և մասնաւորապէս Ա. Փրկչի գերեզմանով Այս իրաւունքը, իր զարաւոր

հնութեամբ, ամբօրէն հաստատուած ու նուիրագործուած էր կայսերական հրովարտականքով և պետական օրէնսդրական լինելներով:

Գիտէին բոլորն ալ որ Սրբոց Յակոբեանց վանքի Միաբանները, զարեւու ընթացքին, անսահման զոհողութիւններով, նոյնիսկ արեւան հեղուծով, պաշտպանած էին աւանդութիւն դարձած ու կարծես աստուածային սահմանուծով սրբագործուած այդ իրաւունքները:

Եւ եկան բոլորն ալ ու իրենց սրտարուխ նուէրներով յաջողութեամբ պսակեցին Ամբիրկայի մէկ ծայրէն միւսը սարքուած բոլոր ձեռնարկները: Մենք յաջողեցանք՝ շնորհիւ մեր հաւատքին, մեր սիրոյն հանդէպ Հայ երուսաղէմին և մեր յատահութեան՝ հանդէպ այդ նուիրապետական Աթոռին արժանաւոր Գահակալին և իր հովանաւորած Միաբանութեան, որուն անգամներէն երկուքը՝ Հայր Շահէ Աճէմեան և Հայր Սիրեկ Գարեգեան, խիստ արդիւնաւոր աշխատանք կատարեցին և գնահատելի բաժին ունեցան ընդհանուր յաջողութեան մէջ:

Սփռուքի հայութիւնը իր կեանքի յաւերժացումը կը տեսնէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հոգոր և անխորտակելի կառուցուածքին մէջ, իբր անփոխարինելի աղղակ: Հակառակ տեղի ունեցած կարգ մը անջատումներու, Հայ եկեղեցին պահած է իր կենսունակութիւնն ու ամբողջականութիւնը և իր խոր աղղեցութիւնը հայ ժողովուրդին վրայ:

Մեր բացարձակ համոզումն ու անխախտ հաւատքն է որ Հայաստանեայց եկեղեցին պիտի ապրի յաւիտեան, հակառակ զինք չբռնապատող բոլոր դժուարութիւններուն և իր կրած հարուածներուն: Անիկա պիտի ապրի ընդմիջու իբր Հայ եկեղեցի իր անտարանով ու խաչով, իր ժամերով ու խունկով, իր շուրջառով ու թագով, իր սկիհով ու աւաղանով, իր սրբազան պատարագով որ կրնայ միայն ու միայն զասական հայերէն լեզուով հարազատօրէն երգուիլ ու արտայայտուիլ:

Անոր հոգեւոր տաճարը տասնեւինը դարերու պատկառելի հնութիւն մը ունի: Անիկա եղած է ընդունարանը Հայ Հոգիին, կերտիչը հայ նկարագրին, ներշնչողը հայ ստեղծագործութեանց, պահապանն ու գանձարանը հայ արժէքներու և ամենահոգոր աղղակը հայ կեանքի գոյութեան, կենսունակութեան և զարգացման:

Ահա մեր եկեղեցին, խորանը մեր հնագոյն, որ իր մէջ դարերով պարեցուցած է հաւատքը մեր պապերուն:

Ահա մեր եկեղեցին, որուն ծառայելու կոչւած ենք առանց պայմանի, առանց շահախնդրութեան, առանց հատուածական մոլեռանդութեան:

Պատրիարք Սրբազան Հայր, կ'աղօթենք Աստուծոյ որ Զեր կենաց արեւատութիւն պարգեւ և իր շնորհներով ողողէ Զեր սիրտն ու հոգին, որպէսզի կարենաք յաւերժական լոյսի մէջ պահել Հայ երուսաղէմը, իր լման փառքով, պերճանքով և լսեմ չուքով:

Ն. ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒՄԻԹԻԻՆ

Տ. ԵԼԵՆԷ ԱՐՔԵՊՈ. ՏԷՐՏԼԵԱՆԻ ԽՕՍԲԸ

Փերաշնորհ Առաջնորդ Սրբազան Հայր և յարգելի ներկաներ,

Ինչ որ ըսուեցաւ եկեղեցական և աշխարհական խօսողներուն կողմէն՝ իմ անձիս վերաբերմամբ, անոնք ամբողջովին կը վերաբերին հայ եկեղեցականին և հայ եկեղեցականով կ'երթան Հայ եկեղեցիին:

Իմ միակ բարեբախտութիւնն է որ այս պահուս ձեր մէջ կը գտնուիմ, և այն բոլոր անուշ և գրուատալից խօսքերը, որոնք կը տրուին ինձի՝ իմ միջոցաւ կ'երթան այն եկեղեցիին, որուն մէկ համեստ պաշտօնեան եմ, և չեմ գիտեր թէ կեանքիս մէջ կրցած եմ իմ պարտականութիւնս կատարել իբրև զինքն որ այդ սրբազան հաստատութեան:

Ինձի համար հաճոյք մը և նոյն ատեն պատիւ մըն է այս պահուս ձեր մէջ ըլլալ և անձամբ յայտնել իմ բովանդակ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան երախտագիտութիւնը, շնորհակալիք՝ այն բոլորին համար զոր գուք ցոյց տուիք երուսաղէմի նկատմամբ: Եւ ձեր միջոցաւ կ'ուզեմ իմ երախտագիտութիւնս յայտնել Հիւսիսային Ամերիկայի մեր բոլոր հարազատներուն, որոնք հայու վայել լրջութեամբ ու առատաձեռնութեամբ կատարեցին իրենց պարտքը Սուրբ Յարութեան Տաճարի նորոգութեան ձեռնարկին մէջ:

Հայ երուսաղէմը և մեր աղղային իշխանութիւնը ներկայացնող Սուրբ Տեղիք՝ առաջին անգամը չէր որ առարկայ կ'ըլլային հայ ժողովուրդի սիրոյն և համակրանքին: Եւ սա՛կայն, ինչ որ գուք ըրիք այս առիթով, անիկա պիտի մնայ ոչ միայն երուսաղէմի, այլև հայ տոհմային պատմութեան մէջ իբրև ամենէն գեղեցիկ մէկ արտայայտութիւն՝ ասկի տառերով գրուելու արժանի:

Երբ կը կարգանք մեր տոհմային յիշատակարանները, իր տեսնենք որ հոն եկեղեցաշինութիւնէն աւելի սրբազան և առաքինի գործ չէ եղած հայ ժողովուրդին համար: Եւ ի դուր տեղ չէ որ այլևս տեսակ մը աղօթքի և մաղթանքի հանգամանք և նկարագիր հազած է մեր ժամագրքին սա խօսքը. — «Երանի եկեղեցի շինողաց, երախտաւորաց և պտղատուից»:

Եւ ասիկա անոր համար, որ Աւետարանը հայ գիր և մագաղաթ ըլլալէ առաջ, հայ սիրտ է մեր կուրծքերուն տակ: Եւ մեր տաճարները մեր կուրծքի կառոյցներ ըլլալէ առաջ, փըրմամբարչէն կառոյցներ ըլլալէ առաջ, փըրկութեան տապաններ են մեր գոյութեան և մեր գոյատեման՝ պատմութեան մերկածուփ ալիքներուն զիմաց:

Օգնել Հայ երուսաղէմին՝ կը նշանակէ սատարել Հայ եկեղեցիին, կը նշանակէ սատարել Ս. Էջմիածինին, կը նշանակէ սատարել մեր աղղայան զանազանութեան նուիրական գործին և կը նշանակէ մանաւանդ հարստացնել մեր հոգին:

Որքան տեղին է հոս կրկնել Արևմտեան մեծ իմաստասերին խօսքը, որ կ'ըսէ թէ ամբողջ տիեզերքին մէջ երկու գեղեցիկ բաներ կան, մէկը՝ աստղադարձ երկինքը և մէկն ալ՝ պարտքի զգացումը, պարտքի գիտակցութիւնը։ Աստուած է այդ երկինքը, դուք գիտէք, և սակայն, իւրաքանչիւր մարդ իր ներքո ունի նաև աստղադարձ երկինք մը, և պարտքի գիտակցութիւնը այդ գեղեցիկ աստղերէն մէկն է։ Բայց աստղ մը ա՛յն ատեն կը ճառագայթէ, աստղ մը ա՛յն ատեն աստղ է, երբ կրնայ իրմէ դուրս ելլել և իր լոյսը տալ ուրիշներուն, իր լոյսը փոխել ուրիշներուն։

Ինձի համար երջանկութիւն է այս պահուստ գտնուիլ մարդոց մէջ և իրենցմով միասին գտնուիլ այս օրհնեալ, այս գեղեցիկ հայ գաղութին մէջ, որ պիտի ա՛յն հոգին ապրելով, որ գիտցաւ, յայտնաբերեմ, իր ծանրակշիռ և մեծակշիռ նուիրատուութիւններով ինքզինքէն դուրս ճառագայթել իր լոյսը նաև ուրիշներուն մէջ և ուրիշներուն վրայ։

Գիտար է, անտարակոյս, արժէքներու համեմատական կշիռը փորձել և սակայն ամէն մարդ կ'արժէ համաձայն իր արժէքներուն, համաձայն իր ձգտումներուն։ Ան որ կը ձգտի միայն իր անձին, իր անձը միայն կ'արժէ։ Ան որ կը ձգտի աշխարհին միայն, աշխարհ կ'արժէ։ Իսկ ան որ կը ձգտի իր անձէն անդին աւելի վեր և բարձրագոյն զապափարներու, կ'արժէ աւելի քան ինչ որ մենք կրնանք մտածել։

Ես այսօր եկած եմ հոս այդ ձգտումին մէջ, այդ ձգտումով ինքդինքնին արժեւորող պատուական հարազատներու և պատուական գաղութին մէջ, իմ յարգանքիս տուրքը բերելու և իմ երախտագիտութիւնս յայտնելու յանուն Սրբոց Ծակորեանց Միաբանութեան և այս առիթով ձեր մէջ կարգ մը անձնաւորութիւններու կուրծքը պսակելու Սուրբ Ծարութեան առաջին կարգի պատուանշանով։

Անոնք որ պիտի ընդունին այդ պատուանշանը — Տիարք Հայկ Գալուքեան, Ալէք Մանուկեան, Զօր. Սարգիս Զարգարեան, Եղւարդ Մարտիկեան, Զարլոյ Գարակէօղեան, Ծարութիւն Թադոսեան, Խորէն Խօլլիկեան և Տիգրան Պոյաճեան — անոնք պէտք չունին անշուշտ այդ նշանով նշանաւոր ըլլալու։ Անոնք արդէն նշանաւոր են այս գաղութին մէջ, նշանաւոր մեր ամբողջ արտասահմանի մէջ և նշանաւոր մեր ազգին մէջ։ Սակայն, ինչ որ մենք կ'ընենք այդ պատուական հայերուն, ձեր ներկայացուցիչներուն, մե՛ր ներկայացուցիչներուն, այդ կ'ընենք յանուն ամբողջ Հիւսիսային Ամերիկայի հայութեան։

Ապա Պատրիարք Սրբազանը բեմ հրաւիրեց Պր. Հայկ Գալուքեանը, Ս. Ծարութեան Տաճարի նորոգութեան կեդրոնական Ծանփա-

խումբին Ատենապետը և Նշելէ ետք Ամերիկահայութեան բաղժալատակ նախապետին անդնահատելի նպատար համագլխին հանդա՛նակութեան, զարգարեց անոր կուրծքը ազամանդակուս շքանշանով։

Յաջորդաբար բեմ հրաւիրուեցան՝

— Լ. Բ. Ը. Միութեան ազնիւ նախագահը՝ Պր. Ալեք ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ,

— Նոյն ազգապարծան Միութեան կեդրոնական վարչութեան անդամ, հայ և ամերիկեան շրջանակներուն մէջ՝ իր յարգելի անձնաւորութեամբ և մեծ ծառայութիւններով ծանօթ՝ Զօր. Սարգիս Զարգարեան,

— Տիկնայի համայնքին մեծ ղեմբերէն, իր հմայիչ անձով և պատկառելի բարերարութիւններով ծանօթ՝ Պր. Եղւարդ Մարտիկեան,

— Նու Ետքի ազգայիններէն, բաղժալկատարներու ազգային և բարեսիրական ամբողջանաւոր ծառայութիւններով պսակուած՝ Պր. Ծարութիւն Թադոսեան,

— Պոսթմոն ազգայիններէն, հանրածանօթ և սիրուած ղեմք՝ Պր. Խորէն Խօլլիկեան,

— Եւ նոյնպէս Պոսթմոնէն՝ հանրային զործուեկութեամբ և իր ծարտասունկութեամբ համբաւուած՝ Պր. Տիգրան Պոյաճեան։

Պատրիարք Սրբազանը իւրաքանչիւրի մասին գնահատութեան և շնորհակալութեան սրբտաղին խօսք մը բտաւ և շեշտեց թէ վերջիշեալ ազգայինները կը գնահատուին իւրեւ անդամներ Ս. Ծարութեան Տաճարի նորոգութեան համագլխին Ծանփախումբին, որուն նախագահն է Ն. Ս. Օժնէի Տ. Տ. Վազգէն Ա., վեհ. կաթողիկոս Ամենայն Հայոց։

Յաջորդ կէսօրուան, Ն. Ամենապատուութիւնը, ընկերակցութեամբ Լ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ Պր. Ալեք Մանուկեանի և Տ. Շանէ վրդին, այցելեց Պր. Զարլոյ Գարակէօղեանին, որ ամիսներէ ի վեր կը գտնուի բժշկական խնամքի տակ, Երիցականներու հիւանդանոցին մէջ։ Պատրիարք Սրբազանը ուղեց Գարակէօղեան բարերար տան ներկայացուցիչին և միևնոյն ատեն, գնահատանքի և շնորհակալութեան իր խօսքը բեմ Պր. Զարլոյ Գարակէօղեանին, որ երկու տարիներէ ի վեր ստանձնած է և խղճմտութեամբ կը կատարէ Ս. Ծարութեան Տաճարի հանդանակութեան Գանձապահի պատասխանատու պաշտօնը։ Զգալապէս խոր յուզումով ընդունեց ան նորին Ամենապատուութեան ձեռքերէն՝ Ս. Ծարութեան Տաճարի Ա. կարգի շքանշանը և իր շնորհակալութեան խօսքին մէջ բտաւ «Ամենէն գեղեցիկ և սրտառու շնանն է դոր անարժանարար կ'ընդունիմ»։

Այսպիսով նորին Ամենապատուութիւնը, յանուն երեսնապէմի Պատրիարքական Աթոռին և Ս. Ծարութեանց Միաբանութեան, յայտնեց իր շնորհակալութիւնը Ամերիկայի թիմին, համագլխին հանդանակութեան բերած իր իշխանական բաժինին համար։

Նիւ ետք

ՍՈՒՐԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Ն. Ս. Ս. Ս. Վազգեն Ա. Սեպտեմբեր 24 րուակիր իր գրութեամբ դիմել է Կարողիկե եկեղեցու Քանանայապետ Նորին Մբուրին Ս. Ս. Պապին, Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք Ն. Մբուրին Ս. Ս. Ալեքսիին, Քենսերքքրիի Արքեպիսկոպոս Նորին Գեւորգիոսին Դոկտ. Մայիլ Ռամզեին եւ եկեղեցիներէի Համաեխարհային Խորհրդի Ընդհանուր Փորտուար Հայր Դոկտ. Վիգոր Հոմաշին, հրաւիրելով Քրիստոնեայան Բոյր եկեղեցիները, որպէսզի յառաջիկայ տարի Ապրիլի 24ին մասնակցեն Հայ եկեղեցու եւ ժողովրդի մեծ սուգին, աղօթելով մօտ երկու միլիոն հայերի հոգեւոր համար, որոնք նահապետներն Արեւմտեան Հայաստանում, առաջին համաեխարհային պատերազմի ընթացքում:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ Ս. ԷԶՄԻԱՆՆԻ

24 Սեպտեմբեր 1964

Հ. Բ. Բ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեկրօնական Ընդհանուր Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովը պատիւ ունի հրաւիրելու Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 51րդ Ընդհ. Ժողովին, որ պիտի գումարուի Շաբաթ օր, 5 Փետրեմբեր 1964, առաւօտեան ժամը 9.30ին, Միութեան Կեդրոնական Դահլիճէին մէջ, 250 Ֆիֆթ Էվընիւ, Նիւ Եորք, Ն. Յ.:

Նրեւ օրինական մեծամասնութիւն մը ներկայ չըլլալ վերոյիշեալ քուակնին, այս ծանուցումը պիտի նկատուի իբրեւ երկուրդ հրաւեր Ընդհանուր Ժողովի, որ պիտի գումարուի Շաբաթ եւ Գիրակի, 12 եւ 13 Փետրեմբեր 1964, առաւօտեան ժամը 9.30ին, Սրբրըր Հիլըրն պանդոկին մէջ, Սեվըր Էվընիւ եւ 33րդ Փուլը, Նիւ Եորք 1, Ն. Յ.:

Այն բոլոր իրաւասու անդամները որ ներկայ պիտի ըլլան այս ժողովին, օրինական մեծամասնութիւն պիտի կազմեն:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1. Ընդհանուր Տեղեկագիր 1963 Տարեալանի:
2. Ընդհանուր Հաշուետուութիւն 1963 Տարեալանի:
3. Ընտրութիւն Կեդր. Վարչ. Ժողովի՝ իրենց պատշոն վարութեան տրչսնը աւարտած անդամներու տեղ:
4. Կանոնադրի Փոփոխութիւններ:
5. Առաջարկներ եւ Թելապրութիւններ:
6. Դեմոնստրի Բանաձեւեր:

Ի ԴԻՄԱՅ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ
ԱՏԵՆԱՎԱԿԻՐ ԱՏԵՆԱՎԵՆ
Մ. Մ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նիւ Եորք, 1 Սեպտ. 1964

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Շր. 5 Սեպտ. — Է. օր Վերափ.: Ս. Պատարագր մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Սամուէլ Արղ. Աղոյեան:

● Կիր. 6 Սեպտ. — Ը. օր Վերափ.: Ս. Պատարագր մատուցուեցաւ ի Ս. Եարուժիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր հիւրարար Ս. Աթոռ գտնուող Արժ. Տ. Վարագ քննչ. Աւագեան:

● Բշ. 7 Սեպտ. — Նախատունակին ի Ս. Եարուժիւն նախագահեց Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.: Ս.

● Գշ. 8 Սեպտ. — Ս. Յովակիմայ եւ Աննայի: Ս. Պատարագր մատուցուեցաւ Գեթեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Հայր Յովակիմ Գեթեմանի վրայ: Ժամարարն էր, ըստ սովորութեան, Տաճարին Տեառը՝ Հոգը. Տ. Սամուէլ Արղ. Աղոյեան: Երթ ու դարձի թափօրներուն նախագահեց ժամօրհնող Հոգը. Տ. Յովակիմ վրդ. Մամուր:

● Շր. 12 Սեպտ. — Նախատունակին ի Ս. Եարուժիւն նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Կիր. 13 Սեպտ. — Կիւս Գօ լոյ Ս. Առաքել: Ս. Պատարագր մատուցուեցաւ Գեթեմանի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիրամօր Ս. Գեթեմանի վրայ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Դանիէլ Արղ. Շամլեան: Երթ ու դարձի թափօրներուն նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Պողարեան:

● Կիր. 20 Սեպտ. — Բաբելեղան Ս. Խաչի պանոց: Ս. Պատարագր մատուցուեցաւ ի Ս. Եարուժիւն, Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգը. Տ. Ներսէս վրդ. Բապուեան:

— Նախատունակին ի Ս. Եարուժիւն նախագահեց Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.:

● Բշ. 21 Սեպտ. — Ծնունդ Ս. Աստուածածնի: Առաւօտուն ժամը 8ին, Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի գլխաւորութեամբ, Միարան Հայրեր ինքնաշարժեքով իջան Գեթեմանի ձորը ու շէրաշափառով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գեթեմանի վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագր մատուցեց Գերշ. Լուսարարագետ Սրբազանը:

● Շր. 26 Սեպտ. — Խաչիկի պանոցի մեծահանգէս նախատունակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի, որ ապա Ս. Խաչիկի պանոցի մատուցեց Ս. Գլխաւորի մատուցէն թափօրով փոխադրեց Աւագ Սեպտեմբեր:

— Գիշերասկիզբին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցան Եկեղեցւոյ եւ Հսկման կարգեր: Երանդիսպետն էր Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Կիր. 27 Սեպտ. — Տօն ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՍՐԵՑ ԽԱՅԻՆ: Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագր Մայր Տաճարի Աւագ Սեպտեմբեր վրայ եւ քարոզեց, բնարան ունենալով Այլ ինձ քաւ լիցի պարծել, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, եւ ես՝ աշխարհի (Պաղտ. 2. 14): Քարոզեց ու Ս. Պատարագի առաջին մասը ձայնափռուեցան Յորդանանի ռատիօկայանէն (Քարոզը լոյս տեսած է Սիոնի այս թիւով, էջ 277): Ս. Պատարագէն ետք, ըստ սովորութեան, կատարուեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգստեան պաշտօն, աղփաւ եւ Ս. Աթոռայ քարերար Մեղգանեան եղբարց հոգիներուն համար, նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

— Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ Խաչիկի պանոցի մեծահանգէս Աննայի պանոց, հանդիսաւորութեամբ Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս.:

● Բշ. 28 Սեպտ. — Յիւստակ մեղից: Մայր Տաճարի Ս. Գլխաւորի մատուց մէջ պատարագեց Արժ. Տ. Կարապետ քննչ. Անդրէասեան: Ապա կատարուեցան հոգեհանգստեան կարգեր, նախ եկեղեցւոյ մէջ եւ ապա դուրսէն՝ Երջանկայիշատակ Տ. Կիւրեղ Պատրիարքի չիմին վրայ, նախագահութեամբ Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի, որմէ ետք, Հոգը. Տ. Դեորդ վրդ. ի գլխաւորութեամբ, թափօր մեկնեցաւ Չամ-Թաղի հասարակաց գերեզմանավայրը, անդ եւ կատարելու համար նոյն արարողութիւնը:

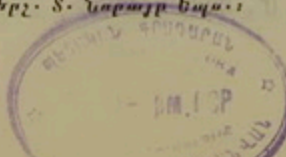
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Գշ. 1 Սեպտ. — Առաւօտուն, Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի գլխի Միարանութեան, բացումը կատարեց Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական վարժարանի 1964-1965 դպրոցական տարեշրջանին:

● Գշ. 2 Սեպտ. — Ֆրանսայէն, Արժ. Տ. Վարագ քննչ. Աւագեան հիւրարար ժամանեց Ս. Աթոռ եւ վերադարձաւ երկու շաբթ ետք:

● Գշ. 9 Սեպտ. — Ս. Ուստիս երիտասարդ Միարաններէն Հոգը. Տ. Ներսէս վրդ. Բապուեան, որ չորս տարիներէ ի վեր կ'ուսանէր նախ Պեղնիքայի եւ ապա Փարիզի մէջ, ժամանեց Ս. Աթոռ:

● Եշ. 17 Սեպտ. — Առաւօտուն, Լուսարարագետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. ի գլխի Միարանութեան, բացումը կատարեց Ժանդ վարժարանի եւ Բնծայարանի 1964-1965 դպրոցական տարեշրջանին:

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Մեկնութիւն Ընթերցուածոց - Գրիգորիսի Արշարունայ Քորեպիսկոպոսի: Ներածութիւն
Հ. Քերովրէ Վ. Ի Զրաքեան: Նուէր Վենետիկի Միթիթարեան Մատենադարանէն:
Հայկ. Մատենաշար Գ. Կիւլպ. Հիմնարկութեան: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1964, էջ 223:
Այց մը Անթիլիաս - Ղուկաս Կարապետեան: Թանգեան «Ուրարտու» Հրատարակութիւն:
Նուէր Յակոբ Թ. Նազարեանցէ: Պէյրութ, 1964, էջ 75:

Հոգեբանական եւ Առողջապահական երեսներ - Բժշկուհի Մարիա Զիւրյեան: Թանգեան
«Ուրարտու» Հրատարակութիւն: Նուէր ըստ վերնոյն:

Կիլիկեան Մանրակարչութիւնը 12-13րդ Դ. Դ. - Լ. Ռ. Ազարեան: Երևան, Հայկական
ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1964, Նուէր Երևանի Մատենադարանէն: էջ 295:

Սովետ-Թուրքական Յարաբերութիւնների Պատմութեան Հակադիտական Լուսաբանումը
ժամանակակից Թուրք Պատմագրութեան Մէջ - Ռ. Սահակեան: Նուէր Արտասահմանի
Հայրենակիցների Հետ Կուլտուրական Կապի Հայկական Կոմիտէէն: Երևան, Հայ-
կական ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1964, էջ 129:

Հայերէն Անձանագրութեամբ Առարկաներ - Եւգինէ Մուշեղեան: Նուէր ըստ վերնոյն:
Երևան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1964, էջ 175:

Ա. Օ. Ք. Ս. էն ստացուած են հետևեալները. -

ա) Թումանշիկները - Խաչիկ Հրաչեան: Երևան, Հայպետհրատ, 1963:

բ) Երկերի ժողովածու (Հատոր Ա.) - Հրաչեայ Քոչար: Երևան, 1964, էջ 573:

գ) Յակոբ Պարոնեան (Կեանքը և Հրապարակաստութիւնը) - Գառնիկ Ստեփանեան:
Երևան, 1964, էջ 273:

դ) Արդի Հայ Դրաման - Արծուի Յունանեան: Երևան, 1964, էջ 199:

ե) Հայ Դիւղացիութեան Պատմութիւն (Զարգացած Ֆէոդալիզմի Դարաշրջան) - Ս.
Ե. Յակոբեան: Երևան, 1964, էջ 291: [էջ 297:

զ) Ներսէս Շնորհալի - Գր. Յակոբեան: Երևան, Հայկ. ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1964,

է) Դրական Դիտողութիւններ - Ս. Սարգսեան: Երևան, 1964, էջ 296:

Պ. Յակոբեան - Երևանէն - Կը Նուիրէ հետևեալ գիրքերը. - [էջ 358:

ա) Մեծ Դիպակիկա - Եան Ամոս Կոմնեսիկ: Երևան, Հայպետուսմանկհրատ, 1962,

բ) Ուրուպոյն Հայ Դպրոցի Մանկավարժութեան Պատմութեան (10-15րդ Դ. Դ.) -
Ա. Խ. Մովսիսեան: Երևան, Հայպետուսմանկհրատ, 1958, էջ 526:

գ) Դուին Քաղաքը եւ Նրա Պեղումները - Ա. (Հայկական ՍՍՌ Գրտութիւնների Ա-
կադեմիայի Հնագիտական Արշաւարժի 1937-1950 թթ. Աշխատանքների Ար-
դիւնքները) - Կ. Ղաֆազարեան: Երևան, Հայկ. ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1952, էջ 298:

դ) Սանահնի Վանքը եւ Նրա Անձանագրութիւնները - Կարօ Ղաֆազարեան: Երևան,
Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչութիւն, 1957, էջ 207:

ե) Միջնադարեան Հայ Ճարտարապետներ եւ Քարգործ Վարպետներ - Ս. Բարխուդար-
եան: Երևան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատ., 1963, էջ 218 և 95 լուսանկարներ:

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النافذة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهاميان
اكتوبر ١٩٦٤
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ١٠

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

Մասեան Աղօթի (Ա. Տպագրութիւն) - Ներսէս Վրդ. Թօսուհեան: Նուէր Հեղինակէն,
Պէտրութ, 1964, էջ 399: [159]

Արաբական Աստղերու Տակ Հոգիս Կ'երգէ - Արամ Գրաակից (Նւրա.): Հաւէտ, 1964, էջ
Մեծ Նրազի ձամբուն վրայ... (Ակնարկ Հայկական Հարցի Պատմութեան Վրայ) - Գրա-
ստմ Ահարոնեան (Նուիրասու): Պէտրութ, 1964, էջ 224:

Յուշեր Նրգահան Նիկոլ Գալսեղեանի Մասին - Արա (Նւրա.): Թէ՛հրան, 1962, էջ 56:
Յեղափոխական Ալպոմ - Ե. Հասար թիւ 2 (50), 1964: Հրատ. և Նուէր Աւուէն:

THE PROBLEMS OF MUSEUMS IN COUNTRIES UNDERGOING RAPID CHANGE
- Symposium Organised by the International Council of Museums. Neuchâtel, 17-
25 June 1962. Presented by ICOM. Report published with the help of UNESCO.
Berne - Paris, 1964, pp. 92.

ANNUAL REPORT OF THE EXECUTIVE DIRECTORS FOR THE FISCAL YEAR
ENDED APRIL 30, 1964. International Monetary Fund. Washington, D. C., 1964,
pp. 165.

REVUE DES ETUDES ARMENIENNES - Nouvelle Série, Tome I. Directeur E. Ben-
veniste. Secrétaire de la Rédaction H. Berbérien. Publié avec le concours de la
Fondation Calouste Gulbenkian. Paris, Librairie Klincksieck, 1964, pp. 496.

HISTOIRE DE LA COMMUNAUTE ARMENIENNE CATHOLIQUE DE DAMAS - A
l'Occasion du IIe Centenaire de la Communauté (1763-1963) et du Ier Centenaire
de la Construction de l'Eglise (1863-1963). Par le Père Pierre Atamian (présenté
par l'auteur). Beyrouth, 1964, pp. 92.

ԼՈՅՍՍ ՏԵՍԱԻ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԶԱՏԿԻ

ԼՈՅՍԻ ԵՒ ՍԻՐՈՅ ԿԱՆԶՈՎ

(ՈՐԲԻ ՄԸ ՕՐԵՐԷՆ)

Վ Ի Պ Ա Կ

Էջ՝ 144

Գին՝ 300 ժիլս

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՎ

ՆԱՐԵԿ

(ԳՐԱԲԱՐ)

Դ. Տպագրութիւն